

**Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя**

**Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти**

Освітня програма «Дошкільна освіта»
Спеціальність 012 Дошкільна освіта

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»**

**ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДО У ДІТЕЙ, ЩО
ПОЧАЛИ ВІДВІДУВАТИ ОСВІТНІЙ ЗАКЛАД**

Шапарець Маргарити Андріївни

Науковий керівник:

Пихтіна Н.П., к. пед н., доцент кафедри
дошкільної освіти,

Рецензенти:

Матвієнко С.І., к. пед н., доцент кафедри
дошкільної освіти Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя,

Аніщук А.М., к. пед н., доцент кафедри дошкільної
освіти Ніжинського державного університету імені
Миколи Гоголя

**Допущено до захисту: Протокол № 5 від 13.12. 2021 р.
Завідувач кафедри дошкільної освіти:**

Кононко О.Л., д. психол. н., професор

Ніжин – 2021

Анотація. Магістерська робота виконана на теоретичному й емпіричному рівнях. На теоретичному рівні, внаслідок аналізу психолого-педагогічних досліджень, обґрунтований категоріально-понятійний апарат з проблеми формування у дітей позитивного ставлення до ЗДО. Проаналізовані сучасні наукові підходи до трактування проблеми формування позитивного ставлення дітей. Охарактеризовані особливості формування у дітей молодшого дошкільного віку позитивного ставлення до ЗДО.

На емпіричному рівні, в межах педагогічного експерименту, розроблені програма і методика вивчення особливостей прояву та рівнів сформованості позитивного ставлення до ЗДО у молодших дошкільників.

Розроблена система роботи з оптимізації педагогічних умов виховання формування позитивного ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній закладта перевірена її ефективність.

Ключові слова: позитивне ставлення до ЗДО у дітей, критерії і показники позитивного ставлення до ЗДО, адаптація до закладу освіти.

Abstract. The master's thesis is performed on theoretical and empirical levels. At the theoretical level, as a result of the analysis of psychological and pedagogical research, the categorical-conceptual apparatus on the problem of forming in children a positive attitude to children is substantiated.

Modern scientific approaches to the interpretation of the problem of forming a positive attitude in children are analyzed. Peculiarities of formation of positive attitude to children with early preschool age are characterized.

At the empirical level, within the pedagogical experiment, the program and methods of studying the peculiarities of the manifestation and the levels of formation of a positive attitude to ZDO in younger preschoolers have been developed.

The system of work on optimization of pedagogical conditions of education of formation of the positive attitude to ZDO at the children who have started attending educational institution is developed and its efficiency is checked.

Key words: positive attitude to children's health care, criteria and indicators of positive attitude to health care, adaptation to educational institution.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДО У ДІТЕЙ, ЩО ПОЧАЛИ ВІДВІДУВАТИ ОСВІТНІЙ ЗАКЛАД.....	11
1.1. Характеристика наукових підходів до трактування проблеми формування у дитини позитивного ставлення до ЗДО.....	11
1.2. Аналіз понятійно-категоріального поля у дослідженні проблеми формування позитивного ставлення у дітей.....	15
1.3. Особливості формування у дітей молодшого дошкільного віку позитивного ставлення до ЗДО	25
Висновки до першого розділу	31
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	33
2.1. Компоненти, критерії та показники сформованості позитивного ставлення до ЗДО у молодших дошкільників.....	33
2.2. Характеристика рівнів сформованості позитивного ставлення до ЗДО у молодших дошкільників.....	37
2.3. Методика та результати вивчення сформованості позитивного ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній заклад.....	40
Висновки до другого розділу	48
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ У ДІТЕЙ, ЩО ПОЧАЛИ ВІДВІДУВАТИ ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	49
3.1. Обґрунтування педагогічних умов формування позитивного ставлення у дітей, що почали відвідувати ЗДО.....	49

3.2. Система роботиз формування позитивного ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній заклад.....	53
3.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи	62
Висновки до третього розділу	68
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Актуальність. Сучасне суспільство з його розмаїтістю і темпом розвитку ставить вимоги до кожного його члена, який прагне бути успішним й щасливим, починаючи з раннього віку. Передусім ідеться про впевненість, породжену довірою, позитивним ставленням до себе і світу, вміння швидко адаптуватися до незнайомої ситуації, знаходити порозуміння з оточенням. Ці якості закладаються на етапі первинної соціалізації дитини, значною мірою їх зумовлює характер середовища, що створюється в родині та закладі дошкільної освіти як перших соціальних інститутах.

У Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти, одним із основних завдань визначено збереження та зміцнення фізичного, психічного й духовного-морального здоров'я дитини. Зважаючи на це, основною метою освітнього процесу є підготовка зростаючої особистості як свідомого, активного суб'єкта, здатного вирішувати нагальні проблеми, творчо змінювати, удосконалювати навколишній світ та самого себе. Тому гуманістичне інтерпретування цілей полягає в тому, щоб зробити повноцінним і гідним існування дітей молодшого дошкільного віку.

Момент переходу від вузького сімейного кола до гурту однолітків і дорослих у закладі дошкільної освіти становить значну психолого-педагогічну проблему для багатьох дітей молодшого дошкільного віку, доказом чого є численні невротичні реакції у дітей, негативні форми їх поведінки, замкнутість, зниження рівня мовленнєвої та загальної психічної активності. Означені прояви можуть пояснюватися специфікою якраз молодшого дошкільного віку, для якого характерний слабкий інтерес до соціального довкілля, невміння комунікувати, грати разом і ділитися іграшками, дається взнаки сором'язливість, безініціативність, а також нерозвиненість активного мовлення, особлива вразливість фізичного і психічного здоров'я.

Проблема ставлення дитини молодшого віку до ЗДО перебуває на перетині інтересів психології, дошкільної та соціальної педагогіки. У психологічних джерелах її розглядають як один із аспектів становлення і розвитку особистості в період дитинства (О. Кононко, Т. Піроженко). Формування образу-«Я» (В. Мухіна, С. Новосьолова, В. Слободчиков), взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї як перших соціальних інститутів (Г. Люблінська, С. Мещерякова, Т. Науменко). Специфіка формування в дитини раннього й дошкільного віку позитивного ставлення до світу і себе, характер її особистої спрямованості і ступенів розвитку були предметом спеціальних досліджень (Н. Аксаріна, Л. Божович, Л. Венгер, Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Котирло). Проблему ставлення детально розглянуто під кутом зору особливостей соціального розвитку дитини на різних етапах онтогенезу, зокрема питання впливу соціального середовища на його перебіг висвітлено в працях Т. Алексеєнко, І. Беха, С. Курінної, І. Рогальської-Яблонської та ін. У психологічних джерелах проблема становлення особистості в період дитинства розглядається в різних аспектах, зокрема: розвиток особистості в онтогенезі та особливості структурування її компонентів (І. Бех, О. Леонт'єв, А. Петровський, Т. Піроженко, Д. Фельдштейн); специфіка формування в дитини раннього й дошкільного віку позитивного ставлення до світу і себе, характеру його виявів, спрямованості та ступенів розвитку (Л. Божович, Л. Венгер, Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Котирло, В); роль сім'ї та закладу дошкільної освіти у становленні особистості в ранньому онтогенезі (Г. Люблінська, С. Мещеряков, Т. Науменко); морально-ціннісна площина особистості як складова активної позиції (Л. Лохвицька, С. Якобсон).

Аналіз сучасних досліджень у сфері дошкільного дитинства (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій, С. Ладивір, Т. Піроженко, Т. Поніманська та ін.) свідчить про інтенсивні пошуки вчених і практиків щодо оновлення змісту освіти й виховання дітей, реалізації

особистісно зорієнтованих виховних технологій, психолого-педагогічних умов оптимального розвитку дітей у взаємодії сім'ї і ЗДО.

Наукові розвідки, присвячені ранньому й молодшому дошкільному віку, активно проводили за такими напрямками: анатомо-фізіологічними; психологічним (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, М. Лісіна); соціально-педагогічним (Н. Гавриш, К. Крутій, Т. Науменко, І. Печенко та ін.). У наукових дослідженнях останніх років проблему становлення особистості на етапі раннього онтогенезу розглянуто в різних аспектах дисертаційних досліджень. Водночас питання формування позитивного ставлення у дітей, що почали відвідувати заклад дошкільної освіти не було предметом спеціального дослідження.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що, незважаючи на активні психолого-педагогічні розвідки з проблеми соціальної адаптації дитини на ранніх етапах онтогенезу, питання формування позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти залишається мало дослідженим і недостатньо технологічно розробленим. На нашу думку, проблема полягає, у першу чергу, в неготовності значного числа батьків майбутніх вихованців до конструктивної взаємодії із ЗДО в якості активного і відповідального за кінцевий результат учасника освітнього процесу та неефективних способах побудови взаємин з родинами з боку ЗДО, до того ж виявляється не розроблене забезпечення психолого-педагогічного супроводу адаптаційного процесу в роботі з молодшими дошкільниками, що ускладнює його перебіг.

Недостатня розробленість досліджуваної проблеми, її теоретична і практична значущість зумовили вибір *теми дослідження: «Формування позитивного ставлення до ЗДОу дітей, що почали відвідувати освітній заклад».*

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти у дітей молодшого дошкільного віку в освітньому процесі ЗДО.

Відповідно до поставленої мети визначено **завдання дослідження:**

1. Визначити сутність поняття «позитивне ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній заклад»;
2. Схарактеризувати психологічні механізми формування позитивного ставлення у дітей, що почали відвідувати заклад дошкільної освіти як чинника їхньої успішної адаптації до нової соціальної ситуації;
3. Визначити змістову структуру, обґрунтувати критерії, показники, рівні прояву ставлення у дітей до закладу дошкільної освіти;
4. Теоретично обґрунтувати і практично реалізувати педагогічні умови формування позитивного ставлення у дітей до закладу дошкільної освіти та експериментально перевірити їх ефективність.

Об'єкт дослідження: формування позитивного ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній заклад.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування позитивного ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній заклад.

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження було використано сукупність взаємопов'язаних **дослідницьких методів:**

– *теоретичних:* вивчення, аналіз і узагальнення психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження та суміжних із нею питань; порівняння, систематизація, узагальнення наукових здобутків, виявлення сучасних підходів до трактування базових понять дослідження, визначення структури феномену «позитивне ставлення», обґрунтування критеріїв, показників і рівнів прояву ставлення у дітей до закладу дошкільної освіти, аналіз і синтез результатів педагогічного експерименту;

– *емпіричних:* опитування (анкетування), колективні та індивідуальні бесіди, аналіз навчальних програм та планів роботи ЗДО, вирішення проблемних ситуацій; включене та опосередковане спостереження; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний етапи);

– *статистичних*: статистична обробка результатів педагогічного експерименту, методи математичної статистики й обробки для оцінювання достовірності відмінностей між показниками контрольної та експериментальної груп за результатами експериментальної роботи.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

– розширено й уточнено сутність поняття «*позитивне ставлення дітей до ЗДО, що почали відвідувати освітній заклад*» як стійку позитивну емоційну спрямованість, що виявляється у прийнятті дитиною ритму і правил життя групи, у її прагненні налагоджувати доброзичливі взаємини з оточенням, виявляти активну позицію в освоєнні різних видів дитячої діяльності;

- визначено і теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування позитивного ставлення у дітей, що почали відвідувати заклад дошкільної освіти (здійснення пропедевтичної роботи з батьками майбутніх вихованців; поетапна зміна форм і методів взаємодії педагогів та батьків; забезпечення психолого-педагогічного супроводу процесу адаптації молодших дошкільників до ЗДО);

- визначено критерії (інформаційний, емоційний, поведінковий) з відповідними показниками і рівні (високий, середній, низький) прояву ставлення у дітей, що почали відвідувати заклад дошкільної освіти.

- уточнено змістову структуру ставлення дітей до закладу дошкільної освіти (когнітивний, емоційний, поведінковий компоненти).

Практичне значення отриманих результатів полягає в упровадженні у практику роботи закладів дошкільної освіти педагогічних умов формування позитивного ставлення у дітей до ЗДО, що почали відвідувати освітній заклад, відповідного змісту, форм і методів психолого-педагогічного супроводу адаптаційного періоду новоприбулих дітей.

Апробація результатів магістерської роботи. Основні положення роботи обговорювалися Всеукраїнській науково-практичній конференції:

«Дошкільна освіта: стан, проблеми та перспективи розвитку» (Ніжин, 2020, 2021) та вузівській науково-практичній конференції *«Студентський науковий вимір актуальних проблем в галузі дошкільної освіти»* (Ніжин, 2021).

Публікації. Матеріали магістерського дослідження відображено у двох статтях: *«Особливості формування у дітей дошкільного віку позитивного ставлення до ЗДО»*, *«Формування позитивного ставлення у дітей до ЗДО психолого-педагогічна проблема»*.

Основний зміст роботи викладений у трьох розділах загальним обсягом 94 сторінки, з них, основного тексту – 81 сторінка.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Характеристика наукових підходів до трактування проблеми формування позитивного ставлення у дітей

У суспільних трансформаційних процесах, становлення особистості нового типу, здатної до динамічної адаптації до швидких змін способу життя, яка володіє умінням швидко адаптуватися до незнайомої ситуації, знаходити порозуміння з оточуючими є важливим соціальним викликом і завданням. Вказані особистісні якості закладаються на етапі первинної соціалізації дитини та значною мірою визначаються особливостями соціального середовища родини та перших соціальних інститутів. Проблема успішної соціалізації особистості, є предметом наукових інтересів філософів, соціологів, психологів, педагогів, що вивчають різні її аспекти.

Соціалізація на ранніх етапах онтогенезу складає предмет наукового вивчення зарубіжних і вітчизняних дослідників: в галузі психології (І. Бех, О. Кононко, А. Мудрикта ін.), соціальної психології (Г. Андрєєвата ін.), соціальної педагогіки (С. Курінна, І. Рогальська та ін.), дошкільної педагогіки (Л. Артемова, А. Богущ, Н. Гавриш, Т. Поніманська та ін.).

Теоретико-методологічне підґрунтя нашого дослідження склали різноманітні наукові підходи: *особистісно-орієнтованого, діяльнісного, середовищного, комплексного та культурологічного*, що відповідають чотирьом рівням методології – філософському, загальнонауковому, конкретно науковому, технологічному. Вказані рівні методології слугують теоретичним підґрунтям для визначення суті і шляхів формування у дитини молодшого дошкільного віку позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти; розгляду такого позитивного ставлення в якості чинника її успішної адаптації до нових соціальних умов.

Аксіологічний (ціннісний) підхід, що вивчає проблеми світоглядного характеру та представлений роботами І. Беха, О. Киричука та інших. Застосування у магістерській роботі аксіологічного підходу в якості методологічного, пояснюється тим, що ключовим у нашому дослідженні є поняття ставлення, що заґрунтоване на інших поняттях: цінності, ціннісні орієнтації суб'єктів. Науковці (О. Киричук, І. Кон) у межах аксіологічного або ціннісного підходів, вважають, що процес оволодіння цінностями та формування ціннісних орієнтацій вихованців в освітньому процесі стає можливим за умови прийняття їх батьками вихованців і педагогами, які працюють з ними.

І. Бех визначає ціннісну систему людини як складно побудований регулятор людської життєдіяльності, який відображає у своїй структурній організації і зміст особливості об'єктивної діяльності, що охоплює і зовнішній для людини світ, і саме людину в усіх її об'єктивних характеристиках [7, с. 204]. Вона і є єдиною соціокультурною основою перетворення внутрішніх можливостей особистості у дійсність здійснюваних нею вчинків і духовно-моральної поведінки в цілому.

Сучасна освіта не можлива без звернення до особистості. Тому *особисто-орієнтований підхід* до навчання і виховання (Ш.Амонашвілі, А. Богуш, О. Кононко, В. Котирло та ін.) допомагає забезпечити повноцінний соціальний розвиток особистості, вміння швидко адаптуватися в новому оточенні, виявляти індивідуальні здатності, схильності, досвід, інтереси, дає можливість реалізувати себе в новому соціумі та різних видах діяльності. Учені вважають, що саме особистісно орієнтована освіта задає нові можливості для життєдіяльності дітей у ЗДО, оскільки забезпечується особистісна сторона діяльності дитини, її соціальний досвід, переживання як засіб існування особистісного досвіду. Педагогічна взаємодія з дитиною в умовах особистісно зорієнтованої освіти потребує прийняття дитини як співучасника педагогічного процесу, як суб'єкта спілкування та діяльності [1, 9, 38, 39].

Науковцями (Н. Гавриш, Т. Поніманська) доведена нагальна потреба у співпраці, співтворчості дітей та вихователів, наданні дітям права вибору та можливості самостійно знаходити шляхи розв'язання завдань або проблемних ситуацій[21, 58].

Врахування *діяльнісного підходу*, у межах якого, центральною є категорія діяльності (Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн та ін.) - важлива для обґрунтування педагогічних умов і розробки психолого-педагогічного супроводу адаптаційного періоду для молодших дошкільників. Важливим для нас є висновок про необхідність єднання різних видів активності (Л. Виготський, Д. Ельконін, та ін.). Про те, що розвиток дитини полягає в якісній зміні видів діяльності, за рахунок ускладнення цілей, завдань, предметних дій, операційної й мотиваційної сторін кожного з видів та за рахунок зміни самої позиції дитини, яка накопичуючи досвід, стає більш активною й самостійною [18].

Врахування положень *середовищного підходу*, дозволяє нам розглядати середовище як вагомий чинник пізнання й розвитку особистості дитини, суть якого полягає в зумовленості якості та способу життя кожної людини її взаємодією із середовищем (А. Капська, К. Крутій, І. Рогальська, та ін.). Цінним є науковий доробок учених, що досліджували середовище закладу дошкільної освіти як систему створення умов і засобів організації навчання, розвитку, виховання дітей дошкільного віку, а саме: саморозвиток дитини в ігровому освітньому середовищі (Є. Зворигіна); особистісно-орієнтована взаємодія дитини і педагога в освітньому середовищі (Є. Царегородцева); пізнавальний розвиток дитини дошкільного віку засобами спеціально обладнаного середовища (М. Полякова); вплив предметно-просторового середовища на гендерний розвиток дитини (І. Євтушенко); формування у дітей естетичного сприйняття та художньо творчих здібностей засобами освітнього середовища (Т. Комарова)[17; 25].

забезпечує створення простору, у якому, завдяки цілеспрямованій превентивно-виховній діяльності уможливорюється розвиток соціальності

індивіда задля його ефективного соціального становлення і перетворення на суб'єкт соціального розвитку самого себе і соціуму. Особливого значення набувають положення середовищного підходу до особливостей входження маленької дитини у нове соціальне середовище, яке має бути максимально дружнім до неї і максимально враховувати індивідуальні особливості її розвитку (К. Крутій)[40].

Комплексний підхід (І. Зязюн, І. Подласий та ін.), який передбачає всебічне вивчення і водночас вплив на певне педагогічне явище на основі поєднання різних його аспектів, застосовувався для комплексного вивчення і реалізації педагогічних умов формування у дітей четвертого року життя позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти.

У межах досліджень *культурологічного підходу* (І. Бех, Л. Виготський, І. Конта ін.) знаходимо підґрунтя для розуміння педагогічного просвітництва батьків як чинника формування ставлення на перших етапах особистісного зростання дитини, як способу становлення людини в культурі. Закономірності такого розвитку відображено в культурно-історичній теорії Л. Виготського про детермінацію внутрішнього розвитку людини зовнішніми культурними подіями [17, с. 340–376]. Спираючись на ідеї культурологічного напряму зауважимо, що в умовах закладу дошкільної освіти відбувається зустріч принаймні трьох культур: культури дитини як вихованця закладу дошкільної освіти; культури педагога, який працює як творець дошкільної освіти; предметів ustalеної культури нашого суспільства, що передається через зміст дошкільної освіти, засоби навчання-виховання, педагогічного досвіду.

Таким чином, ми окреслили теоретико-методологічне підґрунтя нашого дослідження та з'ясували, що його складають різноманітні наукові підходи: *особистісно-орієнтованого, діяльнісного, середовищного, комплексного та культурологічного*. Вони відповідають чотирьом рівням методології – філософському, загальнонауковому, конкретно науковому, технологічному.

1.2. Аналіз понятійно-категоріального поля у дослідженні проблеми формування позитивного ставлення у дітей

Окреслимо термінологічне поле дослідження, що ґрунтована на категоріально-понятійному апараті педагогіки, психології, соціальної педагогіки, теорії і практики управління освітнім процесом. Оскільки формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до ЗДО відбувається в процесі її адаптації до нових, порівняно з родинним колом, соціальних умов, одним із ключових термінів дослідження є поняття «адаптація». Його доцільно розглядати у соціально-педагогічному, психологічному і педагогічному контекстах. Адаптація вивчається науковцями в загальному процесі ранньої соціалізації, тому варто означити основні підходи до трактування науковцями саме цього терміну. Здійснений аналіз трактування категорії «соціалізація» з різноманітних позицій дав змогу виокремити спільне в розумінні цієї дефініції як процесу засвоєння індивідом певної системи, знань норм і цінностей, що допомагають йому функціонувати як повноправному члену суспільства (А. Капська, Ж. Піаже, З. Фрейд та ін.) Вона вказує на активну позицію людини, яка не тільки пристосовується до суспільства, але й змінює себе і своє оточення.

А. Мудрик розглядає адаптацію як здатність людини активно взаємодіяти з соціальним середовищем та використовувати його потенціал для власного розвитку. У контексті такого трактування, соціалізацію можна інтерпретувати як розвиток і само зміни людини в процесі засвоєння й відтворення культури, що відбувається завдяки її взаємодії зі стихійними, відносно керованими і доцільно створеними умовами життя на всіх етапах [51, с. 14]. У сучасному науковому трактуванні, означена категорія соціалізації розглядається як двосторонній взаємообумовлений процес взаємодії людини і соціального середовища, що передбачає її включення в систему суспільних відносин шляхом засвоєння як соціального досвіду, так і

самостійного відтворення цих відносин, у ході яких формується унікальна, неповторна особистість (А. Капська, О. Кононкота ін.) [32, 36].

Цікавими є висновки науковців щодо визначення соціалізації на етапі дошкільного дитинства як сукупності таких важливих моментів, як то: набуття соціального досвіду, що здійснюється через діяльність, спрямовану на орієнтування в ситуації; адаптація (приспосовування) до навколишнього; входження дитини у світ конкретних соціальних зв'язків і освоєння нею соціокультурного досвіду, засвоєння цінностей, норм поведінки та активної власної діяльності спілкування (С. Курінна, І. Рогальська та ін.) [45, 60].

Ранній соціалізації індивіда як особистості, присвячена робота Ю. Семеняко, де розглянуті важливі аспекти забезпечення педагогічного впливу на соціалізаційні процеси у молодшому дитинстві [62]. У наукових розробках більшості вчених, спостерігається або чітке розмежування адаптації як соціалізаційного процесу на пасивну чи активну дію, або ж інтеграція двох явищ у процесі соціалізації особистості, логічно доводить роль її активності в обох процесах, оскільки пасивне пристосовування до середовища передбачає активну самозміну, що є дуже важливим фактом у процесі соціалізації особистості [64, 65].

Науковці (Г. Балл, З. Карнаух та ін.) наголошують на певному співвідношенні у розвитку особистості процесів пасивної і активної соціалізації, що дає підстави для розуміння існування різних типів соціалізації особистості у сучасному суспільстві. Досліджуючи ставлення у молодших дошкільників на етапі їх адаптації до закладу дошкільної освіти, варто розглядати передусім соціалізаційні її характеристики і тлумачення сутності цього поняття з позиції різних наук [6, 33].

Нами виявлено багатоаспектність *феномену адаптації*, який вивчається у біології, медицині, фізіології (І. Сеченов, І. Павлов, Г. Сельє, та ін.) і трактується як пристосованість будови та функцій організму, його елементів до умов змінюваного середовища. У межах цих досліджень адаптація розуміється як загальна реакція всього організму на зміни навколишнього

середовища за допомогою фізіологічних систем організму або як вияв специфічної, суто фізіологічної адаптаційної реакції, що характеризується лише змінами чутливості певного органа.

Як соціальна характеристика, *адаптація* (від лат. adaptation – пристосування) усвідомлюється комплексним явищем соціального буття особистості, універсальною властивістю людини, яка забезпечує засвоєння нею соціально корисних стандартів поведінки, ціннісних орієнтацій, гармонізацію взаємозв'язків з новим соціальним середовищем [31, 32].

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми показав, що адаптація людини – це універсальна властивість живого організму, що забезпечує його життєздатність в умовах, які постійно змінюються і є процесом адекватним пристосуванню функціональних і структурних елементів до оточуючого середовища. Універсальним механізмом адаптаційного процесу є емоційне реагування організму на навколишнє середовище. Т. Наumenко розглядає адаптацію як цілеспрямовану системну реакцію організму, що забезпечує для особистості можливість усіх видів соціальної діяльності й життєдіяльності під впливом чинників, інтенсивність і екстенсивність яких веде до порушення гомеостатичного балансу [53]. У психології термін «адаптація» вживається, з одного боку, для позначення якості людини, яка характеризує її стійкість до умов середовища, виказуючи рівень її пристосування. З іншого боку, адаптація виступає як процес пристосування людини до умов, що змінюються (І. Бех, Л. Виготський, О. Кононко)[8, 18 36].

У контексті дослідження процесів раннього дитинства є потреба особливу увагу приділити *категорії соціальної адаптації*, яку науковці розуміють як – специфічну форму соціальної активності особистості, пов'язану зі входженням та приведенням об'єктивних і суб'єктивних особливостей особистості у відповідність до нових соціальних умов (О. Кононко)[37].

Розробники Базового компонента дошкільної освіти розглядають соціальну адаптацію як інтегральний показник здатності дитини виконувати належні біологічні, психологічні функції та соціальні ролі у колективі як основне призначення сім'ї та закладу дошкільної освіти (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021). На відміну від соціалізації як постійного, тривалого та безперервного процесу входження людини в соціум, *соціальна адаптація* акцентує увагу саме на моменті входження людини до конкретної соціальної спільноти, чому сприяє засвоєння соціального досвіду цієї спільноти та використання нею набутого раніше соціального досвіду (А. Капська). У цьому контексті соціальну адаптацію слід розглядати як активно-розвивальний, а не активно-приспосувальний процес[34].

Розуміючи соціальну адаптацію дитини дошкільного віку як процес і водночас результат процесу, науковці трактують її як інтегративний показник стану, що відображає здатність дитини адекватно сприймати навколишню дійсність, ставитися до людей, подій, вчинків, спілкування, регулювати поведінку залежно від обставин (Т. Алексеєнко; О. Кононко)[2, 36]. Це дає підстави розглядати соціальну адаптацію як специфічну форму соціальної активності, пов'язаної із входженням у нові соціальні умови та приведенням об'єктивних і суб'єктивних особливостей особистості у відповідність до них.

Учені розрізняють *два види соціальної адаптації*: активну і пасивну. В процесі активної адаптації індивід прагне енергійно взаємодіяти з середовищем, впливати на його розвиток та зміни, долати труднощі й перепони, вдосконалювати суспільні процеси. При пасивній адаптації індивід не прагне змінити навколишню дійсність, пасивно приймає існуючі норми, оцінки, способи діяльності, слабо мобілізує біологічні та психічні ресурси для пристосування в соціальному середовищі.

Проте реалії сьогодення вимагають від особистості навичок швидкої адаптації до різноманітних явищ соціального середовища, умінь приймати самостійні відповідальні рішення та долати життєві перепони, активізувати особистісний потенціал в різноманітних сферах людської життєдіяльності.

Тому формування дитини як представника групи, носія її цінностей, норм, установок залежить від змісту, тривалості, насиченості, систематичності її особистісних контактів із середовищем та різноманітності видів діяльності.

У психолого-педагогічних дослідженнях активно вивчається проблема *первинної соціалізації дітей дошкільного віку як адаптації її до нового соціального контексту*, умови та механізму її успішного формування, розвитку соціальної компетентності дитини (А. Богуш) [11, с. 368]. Комплексне вивчення проблеми адаптації психологами, педагогами, медиками, привело до висновку, що в перші роки життя в дитини формується конкретний тип поведінки, який відображає вимоги мікросоціального середовища, в якому вона росте та розвивається (Н. Захарова) [29, с. 216]. Але необхідно також враховувати, що процес адаптації до певного соціального середовища є двостороннім. Тобто, адаптація є взаємозумовленим впливом дитини та її соціального оточення, а отже, успішність адаптації залежить не лише від індивідуально-психологічних особливостей особистості дитини, але й від готовності соціального оточення до сприйняття такої дитини.

Для нас науковий інтерес складають праці, присвячені різним аспектам адаптації дітей дошкільного віку. На думку О. Кононко, *соціальна адаптація є першою з трьох фаз соціального становлення особистості дошкільника* (орієнтація, індивідуалізація, інтеграція) і передбачає прийняття і засвоєння норм тієї соціальної спільноти, до якої він належить. Автор визначає особливості соціальної адаптації стосовно дітей старшого дошкільного віку, серед яких: усвідомлення себе суб'єктом діяльності; бажання бути включеним у нове оточення; – орієнтація на суспільні функції людей, норми, сенс їхньої поведінки та діяльності; – суб'єктивне ставлення до соціальних цінностей, розуміння своєї належності до дитячого колективу; – прагнення до розширення соціальних контактів; – прихильне ставлення до одних груп дітей та відмова від спілкування з іншими [37, с. 185–187].

У психолого-педагогічній науці проблемою адаптації молодших дошкільників займалися такі науковці як Н. Ватутіна, Т. Жаровцева, І.

Куркіната інші . Наукові відомості про адаптацію дітей були значно розширені у результаті комплексної вивчення адаптації дітей раннього та молодшого дошкільного віку(Р. Тонкова-Ямпольська): її особливостей, залежності перебігу від індивідуально-психологічного розвитку дитини, ставлення «новачків» до вихователів, однолітків, наявності інтересу до різноманітності дитячої діяльності. Автори дослідження визначали адаптацію як короткотривалий процес взаємодії з новими соціальним умовами, що потребує пошуку психологічних форм пристосування [64, с. 231].

За оцінкою провідних дослідників (Л. Виготського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна та інших), процес адаптації - єдність взаємодіючих сторін (людини й соціального середовища) з притаманними йому протиріччями. В основі цієї єдності, лежать активність соціального середовища та активність особистості, її спрямованість на пізнання оточуючого світу, вироблення певних принципів і конкретних способів взаємодії. Така активність особистості дозволяє не лише пристосовуватися до мінливих соціальних умов, але й перетворювати їх в тій мірі, в якій це виявляється доцільним для системи[18,47,61]. Тож, адаптація людини включає активність з боку особистості і супроводжується певними зрушеннями в її структурі.

Для успішної адаптації надзвичайне значення має емоційний фон та позитивне ставлення дитини. Вивчення теоретико-методологічних засад формування позитивного ставлення особистості сприяло виявленню різних підходів до самої проблеми й до самого та його ключового поняття «*ставлення*».

У психологічному словнику ставлення характеризується як взаємозв'язок між соціальними спільностями та їх якостями, що виникають у процесі спільної діяльності. Ставлення розрізняються на групові (на рівні зайнятих тією чи іншою діяльністю груп), міжособистісні (на рівні взаємозв'язків між людьми у групах), особистісні (наприклад, емоційно-вольові установки суб'єкта в ставленні до себе або афективне ставлення до іншої людини)[55,с. 494].

У психологічній літературі «ставлення» визначається по-різному: «глибоко вкорінені у психіці почуття, нахили, звички» (І. Бех); «перехід ситуативних, збігом обставин зумовлених мотивів, у стійкі особистісні спонукання» (С. Рубінштейн); «зв'язок індивіда з предметно практичними діями та емоційними реакціями» (Л. Божович); «цілісне утворення, сплав почуттів, знань, переживань і практичного досвіду» (А. Люблінська).

Досліджуючи різноманітні властивості ставлень, вчені описують їх як спрямованість особистості, як перехід мотивів, що породжені збігом обставин у стійкі особистісні сполуки, як систему властивих людині соціально-типових та індивідуальних мотивів, як сплав почуттів, знань, переживань та практичного досвіду[8, 18, 25].

Ставлення до дійсності розвивається і одночасно визначається тією активністю особистості, яка обумовлює засвоєння людиною суспільно-історичного досвіду, й тими способами, за допомогою яких відбувається це засвоєння, а також якостями, ступенем самостійності, критичності та іншим.

У навчальній роботі виразно виступає загальна закономірність: функціональні можливості людини в будь-якому напрямі діяльності можуть бути визначені лише за наявності його активно-позитивного ставлення до завдання. З позицій особистісно зорієнтованого виховання, І. Бех називає категорію «ставлення» ключовою для процесу формування й розвитку особистості, оскільки за її допомогою розкривається становлення смислового зв'язку, єдності людини і світу, самого змісту цієї єдності: чи буде вона морально-конструктивною чи деструктивною стосовно індивіда[8, с. 204]. Включаючись у дійсні суспільні стосунки, тобто потрапляючи в ситуації виконання суспільно прийнятих правил, дитина виробляє певні власні, внутрішні ставлення до природного довкілля, суспільства, колективу, конкретної особи тощо. В особистісно зорієнтованому виховному процесі найважливіше, щоб ці ставлення перейшли в особистісні цінності.

Отже, науковці стверджують, що психологічну структуру людського ставлення складають пізнавально-емоційні утворення, їх своєрідний сплав.

Ставлення особистості виникає у процесі накладання її емоцій на предмет, що певною мірою усвідомлюється, пізнається нею. У ставленні, емоційний компонент справедливо вважається провідним. Враховуючи цей момент, дослідники констатують, що особистісні ставлення характеризують ступінь інтересу, силу емоцій, бажань (тому вони й виступають рушійною силою особистості) і виражаються у поведінці суб'єктів, у їх діях і переживаннях [8, с. 344].

Ми визначаємо поняття *«позитивне ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній заклад»* як стійку позитивну емоційну спрямованість, що виявляється у прийнятті дитиною ритму і правил життя групи, у її прагненні налагоджувати доброзичливі взаємини з оточенням, виявляти активну позицію в освоєнні різних видів дитячої діяльності. Розвиток емоційно-оцінних ставлень в онтогенезі психологи пов'язують з формуванням самосвідомості підростаючої особистості, генезою уявлень про себе і світ навколо, яке формується під впливом оцінок інших людей і змінюється від перебільшеного, важливого для збереження дитиною свого емоційного благополуччя, до адекватного, залежного від зміни умов життя, зокрема, її вступу у дитячий колектив, розширення кола спілкування не лише з дорослими, а й з дітьми. Діти, що постійно відчувають на собі доброзичливе ставлення, увагу до своїх потреб та переживань, відзначаються не лише прагненням налагоджувати добрі взаємини з оточуючими, а й опікуванням про визнання тими їх чеснот.

Ці емоційні явища, набуваючи усталеного характеру, перетворюються в емоційно-оцінні ставлення, які починають виступати важливим показником морального розвитку дитини. За словами В. Мухіної, *позитивна емоційна спрямованість дитини на співучасника діяльності є етапом формування у неї гуманістичної спрямованості на широке коло людей* [52 с. 45].

Виділяють два види ставлення оточення до дитини (безумовного позитивного – яким є ставлення до дитини її батьків і рідних, та

обумовленого позитивного – яким має стати ставлення до дитини в умовах закладу дошкільної освіти), що впливає на формування адекватної її поведінки серед інших [50]. У нашому дослідженні дитина, що почала відвідувати освітній заклад, знаходиться на етапі переходу від лише родинного до більш розширеного соціального кола, де з'являється заклад дошкільної освіти, який ми розглядаємо, як і родину, соціальним інститутом – відносно стійкими типами і формами соціальної практики, завдяки яким організовується процес соціалізації особистості в рамках соціальної системи суспільства. Згідно з теорією соціалізації, соціальні інститути забезпечують можливість членам суспільства задовольняти свої потреби, стабілізують соціальні відносини, сприяють особистісному зростанню, узгодженості та інтегрованості діяльності членів суспільства [32].

Питання адаптації дітей молодшого віку, впливу на цей процес родини як інституту первинної соціалізації дитини, перебувають у фокусі уваги науковців(О. Запорожець, О. Кононко, М. Лісіна) [28, 32, 48]. Вони вважають, що характер та особливості процесу адаптації залежать від ролі та місця родини в цей період у житті дитини і тісно пов'язані з попередніми умовами її розвитку та виховання.

За результатами теоретичного аналізу проблеми та вивчення практики роботи закладів дошкільної освіти дослідники Н. Захарова, Т. Жаровцева, Н.Пихтіна, рекомендували систему заходів забезпечення психолого-педагогічного впливу сім'ї на підготовку дітей раннього та молодшого дошкільного віку до відвідування закладу дошкільної освіти. У закладі дошкільної освіти здійснюється друга фаза соціалізації дошкільника. Саме тут зростаюча особистість утворює систематичні зв'язки з дорослими й однолітками за межами своєї сім'ї, прилучається до різних видів діяльності, оволодіває системою соціальних цінностей. Це перший позасімейний соціальний інститут, перша виховна установа, з якою вступають в контакт батьки і де починається їх систематична педагогічна просвіта.

Заклад дошкільної освіти завжди був і сьогодні залишається суспільним середовищем розвитку і виховання дошкільника, агентом забезпечення дітей повноцінного дитинства, якісного соціально-особистісного розвитку, педагогічно виваженої соціалізації, накопичення і формування первинного соціального досвіду (Н. Захарова, О. Кононко, С. Курінна, І. Рогальська, Д. Фельдштейн та ін.). Саме заклад дошкільної освіти є найефективнішою формою здобуття дошкільної освіти, в якій основи життєвої компетентності та первинного соціального досвіду формуються у дітей пролонговано, поступово. Саме у закладі дошкільної освіти на сьогодні максимально забезпечується системний підхід до реалізації завдань їхнього розвитку, виховання і навчання.

Підтримуємо думку О. Кононко, яка називає сучасний заклад дошкільної освіти справжнім інститутом соціалізації, основне призначення якого – бути посередником між дитиною як мікрокосмом і широким світом як макрокосмом, у який їй належить гармонійно увійти, визначити в ньому своє домірне місце, налагодити продуктивні стосунки з новим колом людей, почуватися тут компетентною, життєво вправною, життєрадісною[33, с. 208].

Таким чином, узагальнюючи зазначене, ми визначаємо заклад дошкільної освіти – наступною після родини інституцією соціалізації, яка була і залишається суспільним середовищем розвитку і виховання дошкільника, забезпечуючи дитині якісний соціально-особистісний розвиток, педагогічно виважену соціалізацію, накопичення і формування первинного соціального досвіду. Тому ефективна взаємодія родини та педагогічного колективу закладу дошкільної освіти сприятиме успішному формуванню первинного соціального досвіду дітей дошкільного віку, полегшенню адаптації до нових соціальних умов і наповнить їх позитивними емоційними враженнями. Відсутність єдності та наступності вимог між закладом дошкільної освіти і родиною є великою перепоною в процесі соціального становлення підростаючого покоління.

1.3. Особливості формування у дітей дошкільного віку позитивного ставлення до ЗДО

Розгляд особливостей формування позитивного ставлення дитини до ЗДО буде здійснюватися на основі теоретичного аналізу *чинників та механізмів* такого формування, оскільки позитивне ставлення дитини до закладу дошкільної освіти на етапі входження її у нове соціальне середовище має розглядатись у контексті адаптаційних процесів.

Взаємодія дитини із середовищем, соціальним оточенням, засвоєнням нею культури людства – відіграють важливу роль у її психічному розвитку, становленні її як особистості, оскільки, за оцінкою науковців (О. Кононко, В. Котирло, С. Кулачківська, В. Мухіна, Т. Піроженко). Саме у дошкільному віці формуються психологічні якості особистості, налагоджуються стосунки, формується стійкий внутрішній світ, форми поведінки.

Вплив суспільного середовища змінюється залежно від процесу дозрівання дитини, зростання її фізичних і розумових сил, становлення потреб і прагнень, здатності сприймати об'єкти та наслідувати їх, від виникнення нових видів діяльності. Життєві зв'язки дитини із навколишнім соціальним середовищем характеризуються вибірковістю, а з віком розширюються і збагачуються. Спочатку головним соціальним середовищем для дитини є сім'я, батьки, родичі, які доглядають її. Пізніше поруч із дітьми з'являються інші люди – вихователі, групи одноліток. Заклади дошкільної освіти є тими важливими інститутами соціалізації, потрапляючи до яких дитина знайомиться з суспільними нормами, навичками соціальної взаємодії. Момент переходу дитини від умов родинного виховання до закладу дошкільної освіти пов'язаний для переважної більшості дітей зі складними емоційними переживаннями нової соціальної ситуації, руйнуванням стереотипів, що склалися в родинному колі, на що організм дитини може

реагувати порушеннями порушенням сну, апетиту, загальним ослабленням організму, негативними емоціями, що передається цілою палітрою плачу від скиглення до ревіння. Порушується функціональний стан нервової системи – діти не можуть заснути, перебувають у загальмованому стані, неохоче спілкуються із дорослими й однолітками, а іноді зовсім мовчать. Відбуваються зрушення у вегетативних реакціях, а саме: втрачається вага, загострюються алергічні реакції, раптово підвищується температура тіла тощо. Досить часто у дітей порушуються вже набуті культурно-гігієнічні навички, знижується імунітет. Наявність таких фізіологічних та психічних реакцій негативно позначається на процесі адаптації дитини до нової соціальної ситуації.

Науковці(В. Манова-Томова, Р. Тонкова-Ямпольська), аналізуючи процес адаптації дитини до закладу дошкільної освіти, розрізняють три ступені адаптації: легкий, середній і важкий[49, 64]. За легкої адаптації,протягом 10- 15 днів,захисні сили організму, як правило, не знижуються, а поведінка дитини нормалізується вже впродовж місяця.

Під час адаптації середнього ступеня процес відновлення сну, апетиту та захисних сил організму розширюється до 40 днів, а порушення у поведінці і загальному стані дитини виражені виразніше і триваліше: нестійкий настрій, знижена активність, емоційно-збуджене ставлення до близьких, плаксивість, малорухливість дитини.

Особливу тривогу науковців і практиків викликає стан важкої адаптації, що може викликати розлад і суттєве зниження захисних сил організму та несприятливо позначитися на фізичному і психічному розвитку дитини. Інша форма перебігу важкої адаптації – неадекватна поведінка дитини, яка межує із невротичним станом: поганий сон, апетит, навіть відмова від їжі, відчуження, пригніченість у стосунках із оточенням, з'являються ознаки глибокої депресії (Н. Захарова, Н.Шкляр та інші)[29, 68].

На думку науковців(Т. Алексеєнко, О. Кононко, В. Ж. Маценкота ін.), стресостійкість особистості сприяє збереженню здатності до соціальної

адаптації; утриманню значущих міжособистісних зв'язків; забезпечення успішної самореалізації, досягнення життєвих цілей; збереження працездатності та здоров'я. Важливим ресурсом збереження психологічної стійкості особистості у стресових ситуаціях є соціально-педагогічна підтримка, відповідний психолого-педагогічний супровід адаптаційного процесу[2, 32, 50].

До чинників соціально-психологічної адаптації до закладу дошкільної освіти науковці відносять (О. Кононко, С. Курінна, І. Рогальська та ін.)стан здоров'я, стиль виховання в сім'ї, родинні взаємини, рівень розвитку в дитини ігрових навичок, її контактність, доброзичливість, емоційна залежність від матері [36, 45, 60]. Тож, однією з головних причин виникнення труднощів під час адаптації дитини до умов закладу дошкільної освіти є дискомфорт, внаслідок відсутності матері.

Досліджуючи соціалізаційні процеси на ранніх етапах онтогенезу, учені виокремлюють низку соціально-психологічних і соціально-педагогічних «механізмів» соціалізації, що є важливими у формуванні позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти. У сучасній психологічній науці (Т. Піроженко) поняття «механізм» трактується неоднозначно. Спільним для всіх наведених інтерпретацій поняття «механізм» є його зв'язок із особистісним розвитком [57, с. 272].

Під *механізмами соціалізації* розуміють засоби свідомого або несвідомого засвоєння та відтворення людиною соціального досвіду, що допомагають зрозуміти, яким чином відбувається процес соціалізації особистості.

До соціально-психологічних механізмів соціалізації, О.Мудрик відносить:

- *імпринтинг* – фіксування людиною на рецепторному та підсвідомому рівні особливостей об'єктів, що на неї впливають;
- *наслідування* – копіювання людиною певних зразків поведінки та діяльності інших;

- *ідентифікація* – ототожнення людиною себе з іншими людьми, групою, спільнотою;
- *рефлексія* – оцінка особистістю різних проявів свого «Я»;
- *інтеріоризація* – процес перетворення зовнішніх, реальних операцій соціальної діяльності у внутрішні, ідеальні; *екстеріоризація* – процес переходу від внутрішньої, психічної діяльності до зовнішньої, практичної[51].

Серед *соціально-педагогічних механізмів* соціалізації учені називають:

- традиційний – засвоєння людиною норм, зразків поведінки, поглядів, стереотипів, які притаманні їй найближчому оточенню (сім'я, сусіди, родичі, друзі);
- інституціональний – функціонує в процесі взаємодії людини з інститутами суспільства та різноманітними організаціями, а також засобами масової інформації;
- стилізований – діє в межах окремої субкультури, як комплекс певних цінностей та особливостей поведінки, притаманний для людей певного віку, національної чи соціальної групи, що впливає на життя та мислення особистості;
- міжособистісний – функціонує в процесі взаємодії людини з авторитетними для неї особистостями [51].

Думки науковців стосовно пріоритетності тих чи інших механізмів соціальної адаптації складають досить широку палітру, не збігаються. В. Мухіна вважає основним механізмом соціалізації ідентифікацію, уособлення особистості, що впливає на закономірні зміни фаз адаптації, індивідуалізацію та інтеграцію особистості в процесі її розвитку[52 с. 272].

У дослідженні С. Курінної серед механізмів соціалізації, крім названих, виокремлено заохочення, покарання, дитячу гру, навіювання, роз'яснення, тощо[45, с. 324].

Важливим механізмом становлення соціального досвіду дошкільника, на думку М. Лісіної, Т. Піроженко, є спілкування як головний канал взаємодії людей, що об'єднує дорослого та дитину, допомагає дорослому передавати дитині соціальний досвід, а дитині приймати цей досвід. Спілкування задовольняє різноманітні потреби дитини: в емоційній близькості з дорослим, у його підтримці, оцінці, пізнанні. *Спільна гра*, а потім й інші види спільної діяльності виробляють у дошкільника необхідні навички соціальної взаємодії, уміння підкорятися колективній дисципліні та водночас відстоювати свої права, співвідносити власні інтереси зі спільними [48, 57].

Науковцями доведено, що для соціалізації дитина використовує *власні механізми соціалізації* на підставі існуючого особистісного досвіду та психологічних резервів (особистісні ресурси або ресурси соціалізації). Згідно з такою точкою зору соціалізацію розглядають як результат взаємодії механізмів соціалізації й особистісних ресурсів – ресурсів соціалізації, а використані дитиною механізми поділяють на активні (включення в процес і виявлення готовності самостійно вирішувати проблеми) та пасивні (ухилення від активних дій), а також адаптивні й дезадаптовані.

Учені характеризують *адаптивні механізми* як такі, що зумовлюють стійку адаптаційність особистості в типових проблемних ситуаціях без патологічних змін її структури й, одночасно, без порушення норм тієї соціальної групи. *Дезадаптивні механізми* соціалізації визначаються як ті, що сприяють формуванню психопатичних рис особистості, які сповна чи частково реалізуються за допомогою патологічних механізмів і форм поведінки, що утворюють патологічний комплекс характеру, до складу якого належать невротичні та психотичні синдроми [51].

Важливим у процесі соціальної адаптації є поняття *ресурсів соціалізації*, які науковці класифікують згідно з трьома основними групами: макросоціальні (макросередовищні), мікросоціальні (мікросередовищні) й особистісні (індивідуально-психологічні) [68с. 112].

Ми виділили *чинники*, за допомогою яких буде *формуватись позитивне ставлення і входження у нову соціальну ситуацію* буде комфортнішим:

- 1) чинники, які пов'язані із особливостями взаємодії батьків зі своєю дитиною, емоційна прихильність до матері;
- 2) сформованість навичок самообслуговування;
- 3) рівень соціального досвіду дитини;
- 4) попереднє ознайомлення дитини з умовами закладу дошкільної освіти та позитивне соціальне оточення;
- 5) особливості взаємодії вихователя та дитини;
- 6) гармонійні відносини в системах «дитина-дитина», «дитина-діти», «дитина-вихователь»;
- 7) тип темпераменту дитини;
- 8) стан здоров'я;
- 9) введення елементів сімейного побуту (улюблена іграшка, горнятко тощо);
- 10) забезпечення відповідності двох режимів (домашнього та ЗДО)[9, с. 368]

Таким чином, врахування психовікових особливостей молодшого дошкільного віку у контексті дії соціально-психологічних та психолого-педагогічних механізмів соціальної адаптації важливі для врахування на етапі розробки програми формувального етапу дослідження та перевірки ефективності педагогічних умов формування позитивного ставлення у дітей що почали відвідувати заклад дошкільної освіти.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Проведений аналіз наукових досліджень з питань формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до закладу дошкільної освіти показав, що цей феномен особистості є актуальною проблемою вітчизняної та зарубіжної науки, що уможлиблює дійти низки висновків теоретичного характеру.

1. Дослідження феномену формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до закладу дошкільної освіти, здійснене з позицій аксіологічного, особистісно-орієнтованого, середовищного, діяльнісного, комплексного та культурологічного підходів, що дало змогу визначити його сутність як психолого-педагогічної категорії й компонентну структуру.

2. На основі теоретико-методологічного аналізу проблеми ставлення у філософії, психології, педагогіці визначено сутність поняття «позитивне ставлення у дітей четвертого року життя до закладу дошкільної освіти» як стійкої позитивної емоційної спрямованості, що виявляється у прийнятті дитиною ритму і правил життя групи, у її прагненні налагоджувати доброзичливі взаємини з оточенням, виявляти активну позицію в освоєнні різних видів дитячої діяльності. Визначено важливі в контексті проблеми дослідження вікові особливості дитини молодшого дошкільного віку, а саме: слабкий інтерес до соціального довкілля, невміння комунікувати, грати разом і ділитися іграшками, дається в знаки сором'язливість, безініціативність, а

також нерозвиненість активного мовлення, особлива вразливість фізичного і психічного здоров'я.

3. У результаті вивчення теоретичних і дослідно-експериментальних досліджень було доведено, що для адаптації у новому середовищі дитина четвертого року життя використовує власні механізми та чинники соціалізації, на підставі існуючого особистісного досвіду та психологічних резервів. Схарактеризовано психологічні механізми та чинники формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до закладу дошкільної освіти як чинника їхньої успішної адаптації до нової соціальної ситуації. 93 Виявлено, що дитина четвертого року життя використовує власні механізми ставлення опираючись на особистий досвід, набутий через наслідування, ігрову діяльність, спілкування і взаємодію з однолітками і дорослими, та власні психологічні резерви, пов'язані зі стресостійкістю, соціальними перевагами, здатністю до пристосування та ідентифікації себе серед інших.

РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ СФОРМОВАНОСТІ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Компоненти, критерії та показники сформованості позитивного ставлення до ЗДО у молодших дошкільників

Компонентна структура позитивного ставлення у дітей, що почали відвідувати ЗДО стала підґрунтям для визначення критеріїв, показників і характеристики рівнів прояву позитивного ставлення у дітей до закладу дошкільної освіти.

Ми визначили *структуру категорії «ставлення»* та її взаємозв'язок з такими особистісними утвореннями, як емоції, мотиви, інтереси, потреби, показати залежність ставлення від засвоєних знань й уявлень, набутого досвіду та націленого навчання, що формує ставлення як внутрішню позицію дитини в оцінці навколишньої дійсності, іншої людини, самої себе[47].

На основі вивчення категорії «ставлення», ми окреслили такі *компоненти позитивного ставлення* у дітей до закладу дошкільної освіти: *когнітивний* – елементарна обізнаність, інтерес до оточення; *емоційний* – емоційна стабільність, позитивно-ціннісне ставлення особистості до інших та себе; *поведінковий* – практична активність, реальні дії та готовність до мовленнєвої взаємодії.

Науковці вважають, що інтереси відображають та впливають на сприйняття дійсності, відтворюючи яку людина обов'язково проявляє своє ставлення до неї. *Інтерес* визначають як форму прояву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності й тим самим сприяє орієнтації у навколишньому світі, ознайомленню з новими фактами, повнішому і глибшому відображенні дійсності[59].

У формуванні позитивного ставлення важливу роль відіграє *наявність знань*. Як відзначають дослідники, справжньою причиною негативного ставлення дітей до будь-якої діяльності є відсутність знань. Знання – це образи предметів, явищ матеріального світу, їх взаємозв'язків та образи дій дитини з цими предметами. Для вихователя важливо якомога точніше визначити, чого саме у знаннях конкретної дитини не вистачає, оскільки, деякі вади у знаннях можуть бути причиною негативного ставлення її до запропонованих дорослим видів активності.

Ставлення як систему *мотивів*, які спонукають до діяльності, розглядали О. Леонт'єв, Л. Божович та інші[47 с. 62; 12с. 168–179]. На їх думку стимулом до дії є мотив, спрямований на задоволення потреб та інтересів особистості. Мотив забезпечує активність ставлення, сприяє реалізації намірів і мети діяльності. Необхідною умовою характеристики ставлень особистості є розкриття зв'язку між мотивами та діяльністю.

У визначенні *емоційно-мотиваційного компонента*, ми виходили з наукових доробків О. Леонт'єва, О. Запорожця та інших учених, які розглядають роль емоційного клімату як чинника, необхідного для створення і підтримування позитивного ставлення дитини до соціальної ситуації. Погоджуємося з авторами, які відзначають особливу роль емоційних переживань у виникненні й закріпленні ставлення, характеризуючи емоційний компонент його структури.

У працях вказаних науковців наголошується на орієнтовну та регульовану роль емоцій у діяльності[47, с. 62; 27, с. 176]. Тож, емоційний компонент сприяє формуванню позитивного ставлення до об'єкта діяльності

і до осіб, які беруть у ній участь та є психологічною передумовою інтересу, основою формування у дитини ставлення до інших, до світу в цілому.

У розумінні поняття критерію, ми виходимо з сутності найбільш істотної особливості того явища, що підлягає оцінці. Під *критеріями* розуміють певну ознаку, на основі якої робиться оцінка ставлення у дітей четвертого року життя до закладу дошкільної освіти. Нами було виокремлено *три критерії сформованості досліджуваної величини*, за якими і було здійснено обстеження [55, с. 67].

Для розробки критеріїв і показників вивчення досліджуваного ставлення, ми використали результати попередніх досліджень з проблеми *критеріїв адаптованості дітей дошкільного віку*.

Н. Захарова критеріями адаптованості вважає: *емоційний стан дитини* (афективний, неврівноважений, урівноважений), *характер діяльності* (самостійна, наслідувальна, повна бездіяльність), *ставлення до дорослих та однолітків* тощо [29, с. 216]. За оцінкою Р. Тонковою-Ямпольської, ними можуть бути: стан здоров'я та рівень загального розвитку дитини, чинники ризику біологічного та соціального анамнезу, вплив соціального оточення, відповідна реакція адаптаційних механізмів, їхня гнучкість та мобільність, здатність змінювати форми поведінки залежно від ситуації [64, с. 231].

Вибір когнітивного критерію обумовлено тим, у дітей дошкільного віку з'являються такі нові форми соціальних емоцій, як співпереживання, співчуття, співучасть іншим людям. У процесі їх спілкування із дорослими і однолітками поступово виникає здатність передбачення наслідків певних ситуацій і можливість емоційного оцінювання себе та інших. У дошкільника починає формуватися *механізм емоційно-когнітивної децентрації* та відповідні когнітивні навички. В її свідомості виникають перші уявлення, розвивається вміння пояснювати те, що вона робить. Вибір когнітивного критерію дозволив виявити інтереси, їх широту та стійкість щодо оточуючих дитину однолітків і дорослих, обізнаність дитини. (О. Кононко, С. Кулачківська, Т. Піроженко та ін.) [37, 43, 57].

Показниками когнітивного критерію визначені: пізнавальний інтерес до оточуючих дитину дорослих і дітей (зациклений на собі, замкнений, виявляє інтерес до предметного середовища чи до людей, які можуть сприйматися дитиною, як засіб досягнення бажаного, як захист чи цікавість); широта та стійкість інтересів дитини (як вона себе поводить в середовищі, до чого виявляє зацікавленість); елементарна обізнаність (наявність елементарних уявлень)

Ми передбачили наявність взаємозв'язку між сформованістю позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти в умовах сприятливих для розвитку емоційно-чуттєвої сфери дитини молодшого дошкільного віку та її емоційним розвитком загалом. Емоційна стабільність дитини виступає свідченнями психічного благополуччя, відображає потреби дитини в безпосередньо-емоційному спілкуванні із дорослим як однієї з важливих умовою становлення контактності дитини (Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Кононко, М. Лісіна, та ін.).

Вибір емоційного критерію зумовлений важливістю врахування особливостей емоційних проявів дітей. Для більшості з них характерною є емоційна нестабільність поведінки під час адаптації до нової соціальної ситуації. Цю думку підтверджують науковці, (Л. Виготський, О. Запорожець, О. Кульчицька та ін.), відзначаючи, що дошкільний вік характеризується бурхливим розвитком емоційної сфери, яка має значний вплив на особистісний розвиток дитини, оволодіння нею різноманітними видами діяльності [18, 27, 44].

Емоційний критерій виявлявся через такі *показники*: емоційна стабільність, урівноваженість (різні зміни настрою і схильність до істерики, переважає спокійний, позитивний настрій, відкритість до побудови стосунків з іншими); упевненість у собі (сила голосу, постать, широта кроків); контактність (комунікативність, ініціювання своїх дій, відкритість до стосунків з іншими, виступає свідочеством потреби дитини у безпосередньо-емоційному спілкуванні із дорослими та однолітками).

Вибір поведінкового критерію обумовлено тим, що саме через виявлення активності, дитина демонструє свої особистісні прояви, ставлення до інших, наміри і бажання, свою готовність до взаємодії. За допомогою поведінкового критерію ми аналізували самотійну активність дитини в новому для неї соціумі. Специфікою формування у дитини раннього й дошкільного віку прагнення до самотійності, характеру її виявів, спрямованості та ступенів розвитку займалися такі відомі науковці як Л. Божович, Л. Венгер, Д. Ельконін, О. Запорожець. З ранніх етапів онтогенезу, дитина переносить в найближче майбутнє (ранній вік, молодший дошкільний) потребу в загальному позитивному прийнятті себе.

Оцінки забезпечують необхідні умови для контролю за виконанням своєї діяльності (М. Лісіна)[48]. При визначенні умілості як здатності, діяти самотійно без істотної допомоги дорослого, ми перевіряли сформованість у малюків навичок самообслуговування (вміння самотійно мити руки, самотійно одягатися, здійснювати інші культурно-гігієнічні навички, передбачені програмою для дітей цього віку).

Вибір поведінкового критерію обумовлено активністю, умілості, як самотійності та готовності до мовленнєвої взаємодії з іншими. *Показниками поведінкового критерію* були: практична активність (співпадіння особистого ритму дитини, із ритмом і темпом життя групи); самотійність в самообслуговуванні (виконання елементарних ігрових і пізнавальних дій, елементи самообслуговування), готовність до мовленнєвої взаємодії з іншими (розуміння мовлення іншої людини, здатність висловити свої потреби, наміри, бажання; опанування базових етикетних формул (привітання, звернення, прохання, вибачення, дякування).

Таким чином, ми обґрунтували вибір у дослідженні компонентів, критеріїв і показників сформованості позитивного ставлення до ЗДО у молодших дошкільників.

2.2. Характеристика рівнів сформованості позитивного ставлення до ЗДО у молодших дошкільників

На основі виокремлених критеріїв і показників нами було визначено *рівні прояву ставлення до закладу дошкільної освіти у дітей, що почали відвідувати ЗДО: високий, середній, низький.*

Схарактеризуємо рівні вияву сформованості позитивного ставлення до ЗДО за когнітивним критерієм за відповідними показниками: пізнавальний інтерес до оточуючих дитину дорослих і дітей; широта та стійкість інтересів дитини; елементарна обізнаність.

Дитина з *високим рівнем сформованості позитивного ставлення до ЗДО за когнітивним критерієм* виявляє допитливість й ініціативність у пізнанні нового, що пояснює широку обізнаність відповідно до віку, яку вона демонструє в різних галузях знань. Такі діти виявляють переваги у виборі видів активності; як правило, вони доброзичливо ставляться до однолітків і дорослих; виявляють бажання брати участь у спільній діяльності та охоче вступають в ігрову взаємодію, демонструють зацікавленість та ініціативність у пізнанні нового, що пояснюється достатньою обізнаністю з різних галузей знань відповідно до віку. Виявляють широкі бажання діяти з різними групами предметів та іграшок. Майже завжди виявляє позитивну налаштованість на ділове спілкування з іншими дітьми і дорослими.

Дитина із *середнім рівнем сформованості позитивного ставлення до ЗДО за когнітивним критерієм*, як правило, демонструє байдужість до взаємодії з іншими та їхніх занять; виявляє інтерес лише до певного виду діяльності, демонструють схильність до одноосібного виконання завдань і самостійного проведення часу; інтерес до дій з однолітками виявляє лише за підтримки вихователя. Слабка активність пояснюється недостатню обізнаністю, слабким пізнавальним інтересом, відсутністю бажання виконувати розвивальні завдання. Дитина надає переваги лише відомому виду діяльності, але може займатися ним упродовж короткого відтинку часу.

Дитина з *низьким рівнем* не виявляє інтересу до взаємодії з дорослими і дітьми та до їхніх занять, не може зосередитися на певному виді активності, прагне швидко змінювати види діяльності; виявляє низький рівень обізнаності, небажання виконувати поставлені завдання.

Схарактеризуємо *рівні вияву сформованості позитивного ставлення до ЗДО за емоційним критерієм* за такими показниками: емоційна стабільність, урівноваженість, упевненість у собі, контактність.

Дитина з *високим рівнем* демонструє врівноваженість, бажання контактувати з дорослими й дітьми, виявляє впевненість у собі в різних видах активності. Завжди виявляє емоційну стабільність, позитивну налаштованість. Бажання контактувати з дорослими і дітьми вона демонструє постійно.

Дитина із *середнім рівнем* прояву ставлення характеризується контактністю, проте взаємодіє переважно зі значимими дорослими; виявляє емоційну врівноваженість, яка водночас залежить від конкретної ситуації. Впевненість у собі показує переважно в присутності батьків. Невпевненість у собі спричинює відмову від малознайомих видів активності.

Дитина з *низьким рівнем* не є емоційно стабільною, її настрій часто змінюється. Бажання контактувати з дорослими й однолітками виникає зрідка. Емоційна нестабільна виявляється істериками. Неконтактна, замкнена в собі, як правило, відмовляється від пропозицій діяти, байдужа до видів дитячої активності.

Схарактеризуємо *рівні вияву сформованості позитивного ставлення до ЗДО за поведінковим критерієм за відповідними показниками*: практична активність, самостійність в самообслуговуванні, готовність до мовленнєвої взаємодії з іншими.

Дитина з *високим рівнем* зберігає активність у різних видах діяльності впродовж дня; виявляє самостійність й умілість у виконанні дій з самообслуговування. Готовність до мовленнєвої взаємодії та високий рівень предметної активності зумовлюється сформованістю мовленнєвих умінь,

достатністю активного і пасивного словника. Це забезпечує дитині готовність до мовленнєвої взаємодії з іншими, широту застосування мовних жанрів.

Дитина із *середнім рівнем* проявляє активну позицію час від часу в ситуаціях, у яких була зацікавлена. Як правило, не виявляє вмінь і бажання самотійно виконувати дії із самообслуговування, хоча в окремих ситуаціях здатна самотійно вдягнутися, взутися тощо. Недостатній рівень сформованості мовленнєвих умінь, бідність активного словника, пояснюють неготовність до мовленнєвої взаємодії, низький рівень контактності. Це зумовлює її залежність від допомоги дорослого в діях із самообслуговування, недостатню ініціативу, потребу у допомозі дорослого у самообслуговуванні.

Низький рівень активності зберігається, як правило, упродовж дня, за винятком окремих ситуацій. Бідний активний словник, недостатній рівень мовленнєвих умінь пояснюють її неготовність до мовленнєвої взаємодії. Дитина з низьким рівнем демонструє недостатній рівень активності впродовж дня, небажання знайти собі заняття. Активне мовлення дитина використовує лише тоді, коли потребує чогось значимого. Активний і пасивний словник бідний. Не сформованість умінь із самообслуговування, байдужість, повільність дій пояснює залежність від дорослого.

Таким чином, на основі виокремлених і проаналізованих у попередньому параграфі компонентів, критеріїв і показників нами було визначено рівні прояву ставлення до закладу дошкільної освіти у дітей, що почали відвідувати ЗДО: високий, середній, низький.

2.3. Методика та результати вивчення сформованості позитивного ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній заклад

Для оцінки позитивного ставлення дитини молодшого дошкільного віку до ЗДО за визначеними критеріями було підготовлено комплексні, інтегровані діагностичні методики(таблиця 2.1).

Методики діагностики ставлення дитини молодшого дошкільного віку до ЗДО

Критерії	Показники	Методики
<i>Когнітивний</i>	пізнавальний інтерес до оточуючих дорослих та дітей; широта і стійкість інтересів дитини; елементарна обізнаність	Завдання з картинками і предметами «Назви і покажи»; спостереження за активністю дитини у встановленні контактів; стимулювання активності дитини в різних видах активності
<i>Емоційний</i>	емоційна стабільність, урівноваженість; упевненість у собі; контактність	Спостереження за емоційними проявами та активністю дитини на етапі адаптації; індивідуальні розмови «Давай знайомитися».
<i>Поведінковий</i>	практична активність; самостійність в самообслуговуванні; готовність до мовленнєвої взаємодії з іншими	Спостереження за проявами активності в різних видах діяльності; комплекс перевірочних завдань «Я умію»; стимулюючі мовленнєві вправи.

У ході проведення констатувального етапу експерименту були використані такі *емпіричні методи* (спостереження, індивідуальна бесіда, виконання завдань).

Метод цілеспрямованого спостереження передбачав здійснення багаторазового спостереження за активністю молодших дошкільнят у перші

дні відвідування дошкільного закладу. Використовувалися діагностичні ситуації для прояву дитиною ставлення, налаштованість на спілкування, комунікативність, способи виявлення негативних емоцій (плач, агресія, тривога, страх).

Результати спостереження фіксувалися у протоколі, а саме:

- наявність, або відсутність інтересу дитини до середовища групи, однолітків, групової діяльності, вихователя;
- емоційні прояви дитини у взаємодії з вихователем;
- зміст висловлювань дітей про ставлення до однолітків та дорослих;
- способи взаємодії дитини іншими у вільний час;

Під час спостереження зверталась увага на вміння дитини діяти незалежно від допомоги та підтримки дорослого в різних ігрових ситуаціях і на заняттях та на прояви ініціативи, найпростіші форми досягнення результату. Нами було здійснено 20 сеансів спостережень, що дало можливість одержати відомості щодо поведінки дітей у різних ситуаціях проживання адаптаційного періоду.

Розроблена *схема протоколу* спостереження за емоційними проявами та активністю дитини на етапі адаптації як інтегрований спосіб оцінки різних складових ставлення дитини до ЗДО: *інтересів дитини, емоційної стабільності, контактності та активності дитини* (Додаток А).

Аналіз даних протоколу засвідчує, що емоційний стан дитини змінювався під час приходу дитини в ЗДО (розлучення з близькою людиною), одягання на прогулянку, повернення у групу та перед сном (це нагадувало дитині про сім'ю). Під час прогулянки дитина відволікається грою з іншими, і тому емоційний стан покращується.

Проте були діти, які тримаються осторонь, не йдуть на контакт з оточуючими, що пояснювало важкість протікання адаптації до нового середовища.

У ході діагностування зверталась увага на нестійкість уваги дітей молодшого дошкільного віку, швидку зміну інтересів, присутності у відповідях елементів фантазування.

Отримана інформація уточнювалася за допомогою інших методів. Вагоме місце на етапі діагностування мали *спонукальні ситуації*, що провокували дітей на активність, особливо стосовно дітей з низьким рівнем активності. За допомогою *методу словесних доручень та завдань* вивчалися індивідуальні мовленнєві особливості новоприбулих дітей. Аналізувались продукти її діяльності – малюнки, продукти ліплення та конструювання. Це дало змогу об'єктивно аналізувати стан сформованості ставлення кожної дитини.

Комплекс завдань «Я умію» спрямовувався на перевірку сформованості в малюків навичок самообслуговування (вміння самостійно мити руки, самостійно одягатися, здійснювати інші культурно-гігієнічні навички, передбачені програмою).

Реалізовані діагностичні методики дозволили визначити рівень прояву ставлення дітей, що почали відвідувати ЗДО. Проаналізовано результати виконання дітьми завдань за кожним критерієм. З метою оцінки у новоприбулих дітей стану сформованості ставлення до ЗДО, використовувався *кількісний метод обробки результатів констатувального експерименту*.

Кількісна характеристика визначення рівнів прояву ставлення у дітей до ЗДО за *когнітивним критерієм* відображена у таблиці 2.3.

**Результати прояву ставлення у дітей, що почали відвідувати ЗДО
за когнітивним критерієм (у %)**

<i>Показники</i> <i>Рівні</i>	<i>Пізнавальний інтерес до інших</i>	<i>Широта і стійкість інтересів</i>	<i>Елементарна обізнаність</i>	Загальний показник
Високий	16	25	28	23
Середній	41	35	40	37
Низький	43	40	32	40

Відомо, що ставлення до оточення, зумовлюється сформованістю мотиваційної сфери та особистісних і соціальних мотивів. За допомогою спостереження, відповіді фіксували в протоколі та аналізували за характером і змістом. Нами встановлено, що елементарна обізнаність (28%) та рівень інтересу до оточуючих (16 %) у період адаптації у дітей є слабкими. Широта і стійкість інтересів дитини середнього рівня складає 35 %, що може означати - стійкість інтересів не притаманна дітям цього вікового періоду, їх інтереси тимчасові.

Кількісна характеристика визначення рівнів прояву ставлення у дітей до ЗДО за *емоційним критерієм* відображена у таблиці 2.4.

**Результати прояву ставлення у дітей, що почали відвідувати ЗДО
за емоційним критерієм (у %)**

<i>Показник</i> <i>и</i> <i>Рівні</i>	<i>Емоційна</i> <i>стабільність та</i> <i>урівноваженість</i>	<i>Упевненість</i> <i>у собі</i>	<i>Контактність</i>	Загальний показник
Високий	15	16	18	16
Середній	54	56	55	55
Низький	31	28	27	29

Емоції є реакцією організму на процес пристосування. Зміни звичного способу життя зумовлюють передусім порушення емоційного стану, а важке переживання відчуття розлуки з мамою та рідними призводить до емоційної загальмованості, підвищення тривожності. Це свідчить про низький рівень соціальних емоцій та є ознаками дезадаптації.

Дані експерименту за емоційним критерієм, засвідчують, що показники емоційної стабільності та впевненість у собі за високим рівнем перевищують контактність. Це пояснюється переважанням станів агресивності, невпевненості у собі та потреби у стабільності.

Тож, отримані дані засвідчили наявність різних емоційних станів у «новачків», що дало змогу виявити потенційні можливості полегшення адаптації дітей у новому соціальному просторі через цілеспрямовану психолого-педагогічну роботу та корекцію негативних емоційних станів.

Кількісна характеристика визначення рівнів прояву ставлення у дітей четвертого року життя до ЗДО за поведінковим критерієм відображена у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Результати прояву ставлення у дітей, що почали відвідувати ЗДО за поведінковим критерієм (у %)

Показники Рівні	<i>Активність</i>	<i>Самостійність в самообслуговуванні</i>	<i>Мовленнєва взаємодія з іншими</i>	Загальний показник
Високий	27	24	22	24
Середній	33	34	35	34
Низький	40	44	43	42

Отримані нами результати засвідчили, що «новачки» у перші дні відвідування ЗДО дуже рідко є членами ігрових груп, поведуться дуже пасивно. Низька активність дітей (42%) пояснюється тим, що в практиці родинного виховання майже не приділяється увага формуванню готовності дітей до виконання елементарних ігрових і пізнавальних дій.

У розвитку самостійності дітей, провідна роль належить спілкуванню. Якщо спілкування дитини та дорослого не налагоджене, предметна діяльність дітей не організована і не індивідуалізована, розвиток самостійності не формується. Тож 34 % дітей показали середній рівень активності в предметній діяльності за поведінковим критерієм. Діти різноманітно діяли з іграшками, відчували до них інтерес, але не супроводжували свої дії мовленням, не виявляли наполегливості і самостійності у складних ситуаціях.

Більшість дітей цього вікового періоду не виконують дії самостійно, тільки за допомогою дорослих, у дітей молодшого дошкільного віку малий словниковий запас та слабке активне мовлення.

Показники низького рівня поведінкового критерію (41%), вказують, що діти намагалися використати допомогу для досягнення бажаного результату, не виявляли ініціативи та самостійності.

Результати дослідження показали, що для значної кількості дітей характерною є тенденція до виконавчої поведінки, вони діяли виключно за вказівкою експериментатора.

Узагальнені результати щодо *сформованості позитивного ставлення дітей до ЗДО в адаптаційний період* за визначеними критеріями представлені у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Узагальнені результати прояву ставлення у дітей, що почали відвідувати ЗДО до освітнього закладу (у %)

Критерії Рівні	<i>Когнітивний</i>	<i>Емоційний</i>	<i>Поведінковий</i>	<i>Загальний</i>
<i>Високий</i>	23	16	24	21
<i>Середній</i>	37	55	34	42
<i>Низький</i>	40	29	42	37

Тож, у 42 % дітей, які почали відвідувати заклад дошкільної освіти, констатується середній рівень позитивного ставлення до ЗДО, у 21 % - високий рівень. Це може говорити про, відповідно, середню і легку форми адаптації до освітнього закладу у вказаної кількості новоприбулих дітей. 37 %, що мають низький рівень позитивного ставлення до ЗДО на початку його відвідування, адаптація може мати складну форму перебігу.

Таким чином, аналізуючи результати дослідження на констатувальному етапі можна зауважити, що діти, які почали відвідувати ЗДО, мають певні досягнення та незначний життєвий досвід, починають вступати в контакт з однолітками, словесно використовують прохання про допомогу. Діти

керуються у виконанні поставлених завдань незначними досягненнями, але це відбувається залежно від ситуації, їх емоційного настрою, спонукань дорослого. Стабільність у проявах самостійної поведінки відсутня.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

За результатами констатувального експерименту зроблені наступні висновки:

1. Програма констатувального етапу експериментальної роботи включала три напрями. Перший – дослідження позиції ЗДО щодо організації націленої роботи з сім'ями майбутніх вихованців і з педагогами, які працюють з молодшими дошкільниками. Другий напрям – робота з батьками. Третій напрям – робота з дітьми.

2. Визначено та обґрунтовано критерії з відповідними показниками формування позитивного ставлення у дітей до закладу дошкільної освіти, зокрема: *когнітивний* (показники: пізнавальний інтерес до оточуючих дитину дорослих і дітей; широта та стійкість інтересів дитини; елементарна обізнаність); *емоційний* (показники: емоційна стабільність, урівноваженість, упевненість у собі, контактність); *поведінковий* (показники: практична активність, самостійність в самообслуговуванні, готовність до мовленнєвої взаємодії з іншими).

3. На основі виокремлених і проаналізованих компонентів, критеріїв і показників, нами було визначено *рівні прояву ставлення до закладу дошкільної освіти* у дітей, що почали відвідувати ЗДО: *високий, середній, низький*.

4. Нами встановлено, що у 42 % дітей, які почали відвідувати заклад дошкільної освіти, констатується середній рівень позитивного ставлення до ЗДО, у 21 % - високий рівень. Це може говорити про, відповідно, середню і легку форми адаптації до освітнього закладу у вказаної кількості новоприбулих

дітей. 37 %, що мають низький рівень позитивного ставлення до ЗДО на початку його відвідування, адаптація може мати складну форму перебігу.

5. Результати констатувального етапу дослідження будуть складати необхідне емпіричне підґрунтя для окреслення й обґрунтування педагогічних умов формування у дітей, що почали відвідувати заклад дошкільної освіти, позитивного ставлення до освітнього закладу; розробки програми формувального етапу дослідження.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДО У ДІТЕЙ, ЩО ПОЧАЛИ ВІДВІДУВАТИ ОСВІТНІЙ ЗАКЛАД

3.1. Обґрунтування педагогічних умов формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до ЗДО

Сучасна педагогічна наука розглядає дошкільний вік як період потенційних можливостей для розвитку у дитини адаптаційних механізмів. У цей час, важливою є здатність дитини усвідомлювати зміни у власному житті, нові функції, соціальні ролі, виявляти позитивне ставлення до інших, орієнтуватися в нових умовах, адаптуватися до закладу дошкільної освіти.

У низці наукових досліджень визнається перевага закладу дошкільної освіти у процесах соціалізації та особистісного розвитку дитини, вправління в соціальній поведінці, формування здатності до пристосовування до нового оточення (А. Богущ, Т. Жаровцева, О. Кононко, А. Колесник, Т. Поніманська, І. Печенко та ін.).

Проте до нових соціальних умов дитина має бути підготовленою. Вікові особливості молодшого дошкільного віку створюють особливі умови перебігу первинної соціалізації. Вивчення й узагальнення результатів наукових розвідок (Л. Карнаух, Ж. Маценко) та практичного досвіду роботи закладів дошкільної освіти з батьками вихованців на етапі адаптації до ЗДО (Т. Науменко, Н. Шклярта ін.), дало змогу нам виявити *три головні*

стратегічні напрями дослідної роботи. Вони використані нами у дослідженні, як теоретичне підґрунтя до визначення й обґрунтування педагогічних умов формування позитивного ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній заклад.

Перша стратегія, що визначила сутність першої педагогічної умови – *пропедевтична робота з батьками із налагодження конструктивних зв'язків з адміністрацією і педагогами ЗДО та формування позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти у батьків майбутніх вихованців.*

Друга стратегія – *єднання зусиль родинного і суспільного виховання та забезпечення їх взаємозв'язку*, що склала зміст другої педагогічної умови.

Третя стратегія і, відповідно, третя педагогічна умова – *забезпечення психолого-педагогічного супроводу адаптаційних процесів у молодшій групі ЗДО.* Розглянемо їх детально.

В якості *першої педагогічної умови*, ми обрали пропедевтичну роботу з батьками як вагомий чинник формування позитивного ставлення у дітей до закладу дошкільної освіти та полегшення адаптаційних процесів на етапі входу дитини в соціум дошкільної установи.

Пропедевтична робота, на нашу думку, має полягати не лише в інформуванні батьків про заклад дошкільної освіти (як можливість створення позитивного іміджу ЗДО). Доцільним є системне ознайомлення батьків з віковими особливостями розвитку дітей, ефективними технологіями освіти, вимогами до організації життєдіяльності дітей у закладі дошкільної освіти і вдома тощо. Залучення батьків майбутніх дітей до спільних з педагогами тренінгів, семінарів сприятиме реальному налагодженню конструктивних взаємин між ними.

В обґрунтуванні *другої педагогічної умови формування позитивного ставлення у дітей до закладу дошкільної освіти* на етапі адаптації, ми виходили з розуміння важливості адаптаційного періоду. Відомо, що процес соціальної адаптації дитини є проблемним не лише для дитини і батьків, але і для педагогів. Соціалізація дитини в закладах освіти є стратегічним

напрямок у діяльності кожного педагога (А. Богуш, Н. Гавриш, С. Курінна, Т. Поніманська, І. Рогальська та ін.), оскільки формує бажані моделі соціальної поведінки дошкільників, відповідні особистісні цінності (Л. Карнаух, Ж. Маценко, Т. Науменко та ін.).

Тому психолого-педагогічний супровід соціалізаційних процесів, на етапі адаптації дітей до ЗДО, зокрема, мають здійснювати підготовлені вихователі. Складність здійснення психолого-педагогічного супроводу процесу соціальної адаптації молодших дошкільнят пов'язана із забезпеченням індивідуального супроводу дитини в освітньому процесі та превентивно-пропедевтичною або профілактично-корекційною роботою з усією віковою групою [40, с. 172.]

Вивчення прогресивного вітчизняного та зарубіжного досвіду, дозволило нам змоделювати на формувальному етапі дослідження, діяльність *трьох взаємопов'язаних форм співпраці педагогів і батьків: сімейної школи «Перші сходинки», консультативного центру «Діємо разом» і циклу відкритих занять за участю батьків «Конструктивне спілкування».* Детальна характеристика кожної з форм представлена в описі формувального етапу експерименту.

Третя педагогічна умова пов'язана з психолого-педагогічним супроводом адаптаційних процесів, яку, спираючись на наукові погляди учених, ми розглядаємо, як комплексну психолого-педагогічну підтримку та допомогу дитині й батькам у вирішенні завдань розвитку, полегшенню адаптації в новому соціальному оточенні. Поняття «супровід» означає бути разом, підтримувати, допомагати, сприяти. Таке трактування сутності супроводу означає одночасне перебування поруч з дитиною; посередництво між широким світом і власним життєвим світом дитини (А. Капська, І. Рогальська та ін.) [32, 60].

В. Мухіна визначає психолого-педагогічний супровід соціальної адаптації дитини у закладі дошкільної освіти, як підтримку реакцій, процесів і станів особистості в їх природному розвитку. Успішно

організований психолого-педагогічний супровід відкриває перспективи особистісного зростання, оскільки передбачає пошук прихованих ресурсів розвитку людини, опори на її власні можливості, розкриття її потенціалу й розвиток компетентності як базисної характеристики особистості[52].

Педагогічний супровід розглядається як *допомога дитині* в її особистісному зростанні, установка на *розуміння дитини*, на *відкрите спілкування*; як *особлива сфера діяльності педагога*, яка спрямована на *залучення дитини до соціально-культурних і моральних цінностей*, на які він спирається в процесі самореалізації та саморозвитку (А. Мудрик) [51].

Ми розглядаємо *педагогічний супровід в адаптаційний період* як вид педагогічної підтримки, як сферу діяльності педагога, орієнтовану на взаємодію з дитиною в процесі надання їй підтримки в особистісному зростанні, соціальній адаптації, в альтернативному виборі способів поведінки.

Актуальним для визначення змісту освітньої роботи з дітьми в період їх адаптації до нових умов соціального життя в ЗДО є думка Т. Поніманської, яка акцентує увагу на необхідності збагачувати соціальний досвід дитини в період входження у нові умови буття за такими складовими: уміння орієнтуватися у світі людей (рідні, близькі, знайомі, незнайомі; люди різної статі, віку, роду занять); здатність розуміти іншу людину, її настрій, потреби, особливості поведінки; вміння поважати інших, допомагати; обирати відповідні форми й способи спілкування та діяльності [58, с. 14 – 15].

Вивчений науковцями досвід українських закладів дошкільної освіти з організації освітньої роботи з дітьми на етапі їх адаптації до освітньої установи та просвітницької роботи з батьками майбутніх вихованців і дітей, дав змогу представити найбільш *ефективні способи психолого-педагогічного супроводу*, а саме:

– проведення ритуалів щоденної зустрічі та прощання з кожною дитиною;

- розробка індивідуального режиму адаптації дитини до умов закладу дошкільної освіти (індивідуальні спостереження за ступенем адаптації);
- узгодження дій батьків і педагогів, зближення підходів до дітей у родині й закладі дошкільної освіти з урахуванням індивідуальних особливостей дитини;
- створення для дитини сприятливого психологічного комфорту; турботливість, доброзичливість, чуйність;
- складання пам'яток для батьків щодо підготовки дитини до відвідування закладу дошкільної освіти як стресової ситуації, що вимагає від дитини перебудови стереотипу поведінки, який вже склався в родинному колі;
- поради для батьків містять рекомендації щодо зміни звичних умов життя (режим, характер харчування, мікроклімат приміщення, стиль і прийоми виховання, характер навчання тощо) і наближення їх до умов закладу дошкільної освіти;
- урізноманітнення форм стимулювання дитини до спілкування з дорослими й однолітками та інше.

Таким чином, на основі теоретичного аналізу наукового доробку, вивчення практичного досвіду роботи з батьками вихованців закладів дошкільної освіти, нами визначені й теоретичного обґрунтовані педагогічні умови формування позитивного ставлення у дітей, що почали відвідувати заклад дошкільної освіти, а саме: здійснення пропедевтичної роботи з батьками майбутніх вихованців; поетапна зміна форм і методів взаємодії педагогів та батьків, спрямованих на формування у дітей позитивного ставлення до ЗДО; забезпечення психолого-педагогічного супроводу процесу адаптації молодших дошкільників до ЗДО. Доцільність визначеного комплексу педагогічних умов перевірялася експериментально і представлена в наступному параграфі роботи.

3.2. Система роботи з формування позитивного ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній заклад

Мета формувального етапу дослідження полягала в обґрунтуванні та перевірці педагогічних умов формування позитивного ставлення у дітей, що почали відвідувати заклад дошкільної освіти, *що мають реалізуватися комплексно і передбачають:*

– здійснення пропедевтичної роботи з батьками майбутніх вихованців (на формувальному етапі: об'єднання «М'яка сімейна школа»);

– поетапна зміна форм і методів взаємодії педагогів та батьків, спрямованих на формування у дітей четвертого року життя позитивного ставлення до ЗДО (на формувальному етапі: консультаційний центр «Діємо разом»);

– забезпечення психолого-педагогічного супроводу процесу адаптації молодших дошкільників до ЗДО на основі активізації спілкування, видів дитячої активності та застосування щоденних ритуалів.

У контексті нашого дослідження, під педагогічними умовами розуміємо необхідні й достатні обставини, за яких освітній процес забезпечує формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до закладу дошкільної освіти. Тому логіка наукового дослідження передбачає розкриття змістової характеристики запропонованих педагогічних умов. Кожна з означених умов конкретизована змістом і формами здійснення за етапами, на основі яких були розроблені *напрями роботи*: робота з педагогами, робота з батьками та робота з дітьми.

Експериментальна перевірка ефективності комплексу педагогічних умов формування позитивного ставлення у дітей, що почали відвідувати ЗДО, проводилась протягом 2021 року. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі закладу дошкільної освіти № 9 міста Прилуки Чернігівської області.

Ми підтримуємо думку сучасних дослідників (Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій, Т. Поніманська, І. Рогальська та ін.), що сучасний заклад дошкільної освіти повинен функціонувати як заклад, відкритий соціуму, заклад соціальної дії, культурний, інформаційний, дозвілєвий центр, суб'єкт соціального партнерства. Він покликаний створювати умови для активного залучення дітей у суспільне довкілля, він є своєрідним посередником між родиною і соціальним світом.

Тому, вихователям, які працюють з дітьми молодшого дошкільного віку (саме в цьому віці діти найчастіше починають відвідувати заклад дошкільної освіти) необхідно засвоїти змістове наповнення та процесуальні особливості послідовного проживання дітьми *основних етапів адаптаційного періоду*: етапу очікування, ознайомлювального етапу й етапу ідентифікації, визначення себе серед інших, а також етапу прийняття дитини групою та дитиною правил життя у групі.

Метою етапу очікування було встановлення між вихователями і батьками позитивних міжособистісних відносин на засадах активної комунікації. *Змістом цього етапу* було визначення, що саме чекають батьки від ЗДО, рівень психолого-педагогічної культури батьків, який виявляється у розумінні та усвідомленні батьками своєї відповідальності за підтримку та виховання дітей в адаптаційний період.

Початком виникнення взаємодії між педагогами і батьками є встановлення контактів, які виникають за наявності спільних інтересів і потреб. Значну роль у здійсненні взаємодії між вихователями і батьками відіграють взаємні очікування, що обумовлюють характер взаємодії.

Зміст роботи з батьками дітей, які готуються до вступу у ЗДО на підготовчому етапі включав такі напрямки:

1. Ознайомлення батьків з особливостями роботи закладу дошкільної установи;
2. Організація діяльності родин, з формування психологічної готовності дитини до вступу в ЗДО;

3. Формування довірливих стосунків педагогів з батьками.

Робота з дитиною. Її метою є: сформувати у дошкільників, що почали відвідувати освітній заклад позитивний образ ЗДО. Формами та методами роботи були обрані спільні заняття з вихователями та батьками, «М'яка сімейна школа», реалізація програми «Сходишки адаптації».

Робота з батьками мала на меті встановлення контактності, знайомство з педагогічним колективом. Формами та методами роботи були обрані анкетування батьків, консультативні зустрічі членів родини з адміністрацією ЗДО та педагогами.

Робота з педагогами передбачала встановлення контактів з родиною та збір інформації про неї. Формами і методами роботи на цьому напрямку були тренінги, методичні об'єднання.

Змістом другого етапу адаптаційного періоду (ознайомлення) було знайомство батьків з роботою ЗДО, ознайомлення дитини та її батьків з приміщенням групової кімнати, підвищення в учасників адаптаційного процесу соціальної грамотності, а саме: знаннями соціальних норм і правил поведінки дітей в період адаптації, розвитком умінь, пов'язаних із пізнанням дитиною самої себе та поряд із оточуючими.

На другому етапі: ознайомлення, нами були використані такі форми та методи роботи за трьома напрямками:

- *Робота з дитиною:* з метою ознайомлення дошкільника з ЗДО, проводились серія занять з дітьми за участю батьків, спільне з дорослим опанування режимних моментів, вправління новачків. Реалізація програми для новоприбулих дітей «Сходишки адаптації».

- *Робота з батьками.* Мета: ознайомлення батьків з ЗДО; формування їх готовності до співпраці. Застосовувались такі форми і методи роботи: проблемно-аналітичні бесіди, участь у тренінгах, семінарах, практикумах.

- *Робота з педагогами* націлювалась на знайомство з родинами та формування готовності педагогів до співпраці. Форми роботи: проблемний

стіл, адресна консультативна допомога батькам, участь у тренінгах, семінарах, практикумах. Щоб уникнути ускладнень і забезпечити оптимальне проходження адаптації дитини, позитивної емоційної налаштованості до відвідування ЗДО, слід поступово переводити дитину із родини до закладу дошкільної освіти. Тим самим буде виконана одна із головних потреб маленької дитини – перебування у сталому оточенні.

Змістом третього етапу адаптаційного періоду було формування у дітей інтересу до соціуму та культури, уявлень про суспільне довкілля, своє місце і місце своєї родини у ньому, розширення кола соціальних інституцій. На третьому етапі адаптаційного періоду дитина бачить себе, себе в колективі, ідентифікує себе. З цього моменту починається новий виток соціального розвитку, коли не тільки суспільство в особі вихователя і однолітків визначає свої відносини з дитиною, а й вона сама, відокремивши власне «Я», починає вступати у відносини з ними, виявляючи власні ініціативу та вибірковість.

На третьому етапі були застосовані наступні *форми та методи роботи за відповідними напрямками:*

- *Робота з дитиною* націлювалась на надання допомоги дітям в опануванні спільного життя з ЗДО. З цією метою використовувались сеанси активного спілкування і взаємодії з дітьми «Я та інші», педагогічні провокації, вправи, ігри-заняття. Реалізовувалась програма «Сходинки адаптації».

- *Робота з батьками:* допомога батьків дітям в опануванні спільного ритму життя з ЗДО, ігрове моделювання ситуацій, дискусія, участь у тренінгах, семінарах, практикумах.

- *Робота з педагогами* передбачала психолого-педагогічний супровід батьків та дітей, консультативну допомогу батькам, дискусії, участь у тренінгах, семінарах, практикумах.

Змістом четвертого етапу адаптаційного періоду було формування соціальних потреб та інтересів дитини, її спрямування на позитивну

емоційну взаємодію з однолітками та дорослими, на емоційну потребу у спілкуванні. Важливим на цьому етапі є формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до нового соціального світу, формування соціальної досвідченості дітей. Це процес двосторонній, де головна роль у взаємодії належить вихователю. Важливим є встановлення довірливо-ділових контактів з батьками, суть яких полягає у спільних дослідженнях особистості дитини, вироблення спільних поглядів на її виховання.

На цьому етапі застосовувались такі *форми та методи роботи* відповідними напрямками:

- *з дитиною* з метою забезпечення безболісного її входження у новий соціум, використовувалась серія інтегрованих занять, моделювання ситуацій взаємодії в різних видах їх активності. Застосовувались вправи, пізнавальні завдання (випереджена позитивна оцінка).

- *Робота з батьками* проводилась в межах функціонування проблемних семінарів.

- *Робота з педагогами* мала на меті здійснення психолого-педагогічного супроводу батьків і їх новоприбулих дітей; консультативної допомоги батькам та реалізовувалась у межах тренінгів, методичних об'єднань, психолого-педагогічні семінарів.

Зазначимо, що найважливішими завданнями названих етапів було *забезпечення психолого-педагогічного супроводу дитини в адаптаційний період вступу у заклад дошкільної освіти*, зокрема дитячого колективу в різних формах взаємодії.

Для педагогів, які брали участь в експерименті було організовано низку різноманітних форм роботи: спецсемінар з питань формування позитивного ставлення у дітей молодшого дошкільного віку до ЗДО на етапі адаптації, виступи на педагогічних радах, співбесіди, семінари педагогічної майстерності, програми самовдосконалення, соціально-педагогічні тренінги, розв'язання проблемних ситуацій, рольові ігри тощо.

Головним завданням спецсемінару було розкрити зміст понять «соціалізація особистості» і «формування первинного соціального досвіду дитини». Були підготовлені міні-лекції і творчі вправи для формування практичних навичок у учасників семінару.

На методичному етапі роботи з педагогами продовжувалась робота над розв'язанням педагогічних ситуацій. Для налагодження партнерських відносин із батьками, важливо насамперед зацікавити їх, показати результативність діяльності закладу дошкільної освіти через позитивні зрушення в емоційному стані, здоров'ї, навчальних досягненнях їхньої дитини порівняно з її попередніми результатами.

Це зумовлює використання *технологій формування у батьків педагогічних знань* як цілеспрямованого, організаційного і систематичного процесу адаптації. Педагоги радили батькам в бесідах з дітьми цікавитись успіхами, досягненнями та труднощами дітей, але завжди акцентувати на тому, що вони люблять їх такими, якими вони є, однак їм приємніше, коли діти намагаються бути кращими.

Для всіх бажаючих батьків пропонувалась серія міні-лекцій: вплив родини на соціальний розвиток дитини, чи вміємо ми чути і розуміти свою дитину?, співпраця закладу дошкільної освіти і родини у соціальному становленні дитини.

Дуже дієвою формою роботи педагогів з батьками виявились тренінгові заняття і вправи (*Наші очікування, Кроки*), які сприяли кращому пізнанню батьками своїх дітей, позитивно налаштували їх на спільну роботу з педагогами.

Значний інтерес у батьків викликала практична форма роботи - обмін досвідом, в ході якої вони ділилися власними думками, причинами невпевненості у доцільності своїх дій, аналізували досягнуті результати.

Задля формування у дітей дошкільного віку позитивне ставлення до себе та інших, дорослими постійно підкреслювалась вірау можливості власних дітей, схвалення за докладені зусилля, не порівнювати досягнення

дітей між собою. Корисною для дітей усіх вікових груп виявилась гра «Дзеркальце». Дивлячись у люстерко, діти мали промовляти: я добрий, чудовий, мене всі люблять.

Помітити позитивні риси однолітків допомагали в межах експерименту такі заходи: *фотовиставка*: ми всі різні – ми всі гарні, *спостереження за однолітками*: знайди схожості. Щоранку проводилась гра «*Побажання на день*».

Дидактична гра «Щасливі хвилинки» сприяла висловленням дітей позитивного ставлення до інших, умінням приймати ознаки уваги, цінувати гідні риси характеру, формуванню дружніх почуттів та моральної поведінки.

Дидактична гра «Знайди у знайомих добрі риси» дозволяла дітям вдягнувши чарівні окуляри, роздивитися і побачити чесноти кожної людини. Шукати за допомогою окулярів позитивні риси можна було у казкових персонажів, які роблять недобрі справи (вовк, лисиця тощо).

Дидактична гра «Усміхнися собі» допомагала дітям подивитися на себе у дзеркало, розглянути своє обличчя, охарактеризувати свій настрій, почуття.

У своїй роботі ми спиралась на, розроблені І. Рогальської прийоми *забезпечення комфортного психологічного клімату у групі*, а саме:

– уведення в режим дня «часу тиші» та «часу можна», що сприяло психологічному розвантаженню дітей;

– використання щоденного ритуалу «Ранкового привітання» і «Прощання», що дозволяло відчути єдність групи дітей і свою причетність до неї, запровадження хвилинок толерантності;

– використання протягом дня ігор-правил «Кричалки-шептанки-мовчанки», «Дражнилки», «Мирилки», що сприяло виходу негативної енергії дітей і навчанню управляти власною поведінкою;

– ізолюваність дитини від групи у випадку конфліктної ситуації [60, с. 499].

Ефективним виявився метод *педагогічної провокації*, який виявлявся у правильному педагогічному використанні ситуацій для виховних цілей.

Педагогічна провокація навмисно піднімає проблему, надає дітям можливість опанувати способи виходу з конфлікту, можливі шляхи розв'язання проблеми. Наприклад, ситуація, яка виникає дуже часто у дитячому колективі – діти не можуть поділити іграшку. Вихователь звертає увагу дітей до проблеми, що виникла і пропонує їм запропонувати власний вихід з цієї ситуації.

Особливе значення в межах дослідно-експериментальної роботи надавалось підготовці та проведенню різноманітних спільних для дітей та батьків свят та розваг. Родинні свята створюють атмосферу духовної єдності дітей, батьків і педагогів, сприяють становленню взаєморозуміння між ними.

У межах перевірки ефективності першої педагогічної умови, здійснювалась пропедевтична робота з батьками майбутніх вихованців для їх позитивного налаштування на взаємодію з адміністрацією і педколективом ЗДО. Вона реалізовувалась у діяльності об'єднання «*М'яка сімейна школа*» і на кожному етапі адаптації наповнювалося відповідним змістом: анкетування, бесіди, виконання діагностичних завдань - на першому етапі; на другому - через оглядові екскурсії (для батьків і разом із дитиною) та пакет інформаційних матеріалів про діяльність ЗДО; на третьому і четвертому етапах - консультативна допомога батькам і педагогам із забезпечення психолого-педагогічного супроводу адаптаційного періоду.

У межах перевірки ефективності другої педагогічної умови здійснювалась поетапна зміна форм і методів взаємодії педагогів і батьків, спрямованих на формування у дітей позитивного ставлення до ЗДО (робота консультативного центру «*Діємо разом*»), спільне обговорення та прийняття батьками і педагогами способів оптимальної взаємодії з дитиною, єдиних вимог до неї.

Реалізація третьої педагогічної умови була пов'язана із забезпеченням психолого-педагогічного супроводу процесу адаптації молодших дошкільників до ЗДО. Тому формувальна робота передбачала послідовну

зміну характеру і спрямованості спілкування (групових й індивідуальних), розширення видів дитячої активності та застосування щоденних ритуалів.

На першому етапі за допомогою індивідуальних бесід, занять, ігрових вправ, педагоги склали соціально-психологічний портрет новоприбулої дитини. На другому етапі основна увага приділялася збагаченню дітей знаннями про соціальні норми і правила життя групи, допомозі дитині в пізнанні самої себе, ідентифікації себе серед інших. На третьому і четвертому етапах здійснювалась підтримка в дітей інтересу до свого соціального оточення, формування вмінь доброзичливо взаємодіяти з дітьми та дорослими. Цьому сприяли система занять за активізації спілкування, упровадження щоденних ритуалів.

Таким чином, реалізована нами на формувальному етапі робота з педагогами груп дітей молодшого дошкільного віку (тренінгові заняття, майстер-класи, методичні консультації із застосування спеціально розроблених засобів психолого-педагогічного супроводу адаптаційного періоду) значно зріс рівень їхньої майстерності, активізувалась взаємодія з батьками. Більшість педагогів не лише усвідомили значення спільної з батьками роботи в адаптаційний період, а й опанували ефективні способи роботи по формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до ЗДО. Результат цих змін – покращення взаємин між батьками і вихователями групи, де проводилось дослідження.

Підвищився рівень обізнаності батьків про знання і практичні вміння дітей, що потрібні їм задля успішної адаптації в новому соціумі; поглибився інтерес батьків та зросла їхня особиста відповідальність за власні вчинки та розуміння необхідності узгодженої взаємодії родини та ЗДО задля формування позитивного ставлення у дітей, що почали відвідувати ЗДО та полегшення їхньої адаптації до нової соціальної ситуації.

3.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи

Після завершення формувального етапу експерименту, проводилися заключні зрізи, які мали на меті виявлення рівнів прояву ставлення дітей до освітнього закладу та одержання інформації щодо ефективності запропонованих педагогічних умов у взаємодії закладу дошкільної освіти і родини.

Підсумкова діагностика дітей, їх батьків, педагогів на заключному етапі дослідження здійснювалася за методикою, реалізованою нами на констатувальному етапі експерименту. Це дозволило порівняти отримані дані та зробити висновки щодо якісних змін у рівнях сформованості позитивного ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній заклад, ставлення педагогів і батьків до взаємодії.

Перевірка рівня позитивного ставлення у дітей, що почали відвідувати ЗДО на основі когнітивного, емоційного та поведінкового критеріїв, впровадження в освітній процес педагогічних умов передбачала:

- з'ясування зміни знань батьків, володіння ними елементарними практичними методами і прийомами педагогічної діяльності з дітьми під впливом пропедевтичної роботи з ними;
- їх позитивного налаштування на взаємодію з адміністрацією і педколективом ЗДО в роботі об'єднання «Сімейна школа» та консультативного центру «Діємо разом».

Кількісна характеристика визначення рівнів прояву ставлення у дітей до ЗДО за когнітивним критерієм на контрольному етапі експерименту відображена у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Результати прояву ставлення у дітей, що почали відвідувати ЗДО за когнітивним критерієм (контрольний зріз, у %)

<i>Показники</i>	<i>Пізнавальний інтерес до</i>	<i>Широта і стійкість</i>	<i>Елементарна обізнаність</i>	Загальний
------------------	--------------------------------	---------------------------	--------------------------------	------------------

<i>Рівні</i>	<i>інших</i>	<i>інтересів</i>		показник
Високий	46	45	50	47
Середній	31	30	35	32
Низький	23	25	15	21

Результати проведеної на формувальному етапі роботи дають підстави для ствердження, що елементарна обізнаність (50%), рівень інтересу до оточуючих(46 %), широта і стійкість інтересів (45%)суттєво зросли. Це забезпечило зростання високого та зменшення низького рівнів прояву ставлення у дітей, що почали відвідувати ЗДО за когнітивним критерієм.

Кількісна характеристика визначення рівнів прояву позитивного ставлення у дітей до ЗДО за *емоційним критерієм*на контрольному етапі експерименту відображена у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

**Результати прояву ставлення у дітей, що почали відвідувати ЗДО
за емоційним критерієм (контрольний зріз, у %)**

<i>Показники</i>	<i>Емоційна стабільність та урівноваженість</i>	<i>Упевненість у собі</i>	<i>Контактність</i>	Загальний показник
Рівні				
Високий	37	39	40	39
Середній	48	47	44	46
Низький	15	14	16	15

Дані контрольного зрізу експерименту за емоційним критерієм засвідчують, що відсоток дітей з високим рівнем за показниками контактності, емоційної стабільності та впевненість у собі суттєво зріс (з 16% до 39%), за низьким рівнем – зменшився (з 24% до 15%). Тож можна говорити, що після формувальних заходів, протікання адаптаційного періоду у дітей значно поліпшилось та успішно завершилось. Заходи з полегшення адаптації дітей до нового соціального простору виявилися ефективними.

Кількісна характеристика визначення рівнів прояву ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній заклад за поведінковим критерієм на контрольному етапі дослідження відображена у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Результати прояву ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній заклад за поведінковим критерієм (контрольний зріз, у %)

Показники Рівні	<i>Активність</i>	<i>Самостійність в самообслуговуванні</i>	<i>Мовленнєва взаємодія з іншими</i>	Загальний показник
Високий	52	54	40	49
Середній	38	32	37	36
Низький	10	14	23	15

Отримані нами після реалізованих формувальних заходів результати засвідчили, що у новоприбулих дітей зросла їх активність та задіяність до ігрових груп (з 24% до 52%). Низька активність дітей суттєво зменшилася (з 41% до 10%). Зросла самостійність дітей у самообслуговуванні та

мовленнєва взаємодія з іншими. Вони виявляли наполегливість та самостійність у складних для них ситуаціях.

Показники низького рівня поведінкового критерію зменшилися (з 42% до 15%), значно зменшилась кількість дітей, щоне виявляли ініціативи, очікували допомоги від дорослогота майже не намагалися самостійно вирішити поставлені завдання. Після проведення формувальних заходів, значно зросла кількість дітей, які діяли самостійно, виявляючи творчість і включаючись у взаємодію з іншими: однолітками і дорослими.

Узагальнені результати щодо сформованості позитивного ставлення дітей до ЗДО в адаптаційний період за визначеними критеріями представлені у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4..

Узагальнені результати прояву ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній заклад (контрольний зріз, у %)

Критерії Рівні	<i>Когнітивний</i>	<i>Емоційний</i>	<i>Поведінковий</i>	<i>Загальний</i>
<i>Високий</i>	47	39	49	45
<i>Середній</i>	32	46	36	38
<i>Низький</i>	21	15	15	17

Тож, після реалізації заходів формувального етапу експерименту відсоток дітей, які почали відвідувати заклад дошкільної освіти, з середнім рівнем позитивного ставлення до ЗДО зменшилася з 42 до 38%, з високим – суттєво зросла, з 21% до 45%. Це може говорити про те, що процес адаптації до освітнього закладу у вказаній кількості новоприбулих дітей пройшов успішно і завершився. Відсоток дітей, що мають низький рівень позитивного ставлення до ЗДО, значно зменшився з 37 % до 17% . Це означає, що кількість дітей зі складною формою перебігу адаптація скоротилася, а процес її протікання суттєво покращився.

Узагальнені результати порівняння за рівнями прояву позитивного ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній заклад до та після формувального етапу педагогічного експерименту, засвідчили позитивну динаміку вказаних рівнів, що представлено у таблиці 3.5.

Найбільш суттєвими виявилися зміни за високим і низьким рівнями. Збільшилась кількість дітей з високим рівнем (з 21 % до 45 %), водночас зменшилась кількість дітей з низьким рівнем (з 37 % до 17 %).

Таблиця 3.5.

Порівняльна характеристика рівнів прояву ставлення до ЗДО у дітей молодшого дошкільного віку до та після формувального етапу експерименту.

Критерії Рівні	Когнітивний		Емоційний		Поведінковий		Загальний	
	До	Після	До	Після	До	Після	До	Після
Високий	23	47	16	39	24	49	21	45
Середній	37	32	55	46	34	36	42	38
Низький	40	21	29	15	42	15	37	17

Тож, можна констатувати, що порівняльний аналіз здобутих результатів засвідчив ефективність теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування позитивного ставлення у дітей до закладу дошкільної освіти. Впровадження педагогічних умов за окресленими напрямками на формувальному етапі, сприяло формуванню позитивного ставлення у дітей до ЗДО. Тож, висунута нами гіпотеза виявилась результативною та підтвердилася.

Таким чином, у межах контрольного етапу експерименту було проведено аналіз результатів за такими напрямками: порівняння динаміки розвитку критеріїв та показників сформованості позитивного ставлення у

дітей до ЗДО; виявлення критеріїв з максимальним та мінімальним зростанням; визначення різниці в розвитку показників позитивного ставлення у дітей до ЗДО.

Отримані дані підтвердили сформованості позитивного ставлення у дітей до ЗДО на прикінцевому етапі, привалюють над результатами контрольного етапу. Таким чином, підтвердилась ефективність визначених педагогічних умов формування позитивного ставлення у дітей до ЗДО. Отримані результати засвідчили, ефективність формувальної системи роботи продемонстрували позитивну динаміку позивного ставлення у дітей до ЗДО.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

Аналіз результатів експериментальної роботи дає підстави для наступних висновків:

1. Формувальний етап експерименту здійснювався за допомогою спеціально створених *педагогічних умов*, що комплексно реалізувалися і передбачали здійснення таких заходів:

- здійснення пропедевтичної роботи з батьками майбутніх вихованців з метою позитивного налаштування їх на взаємодію з адміністрацією і педколективом ЗДО (у роботі об'єднання «Сімейна школа»);
- поетапна зміна форм і методів взаємодії педагогів та батьків, спрямованих на формування у дітей позитивного ставлення до ЗДО (в роботі консультативного центру «Діємо разом»);
- забезпечення психолого-педагогічного супроводу процесу адаптації молодших дошкільників до ЗДО з послідовною активізацією спілкування, видів дитячої активності та застосування щоденних ритуалів.

Визначаючи педагогічні умови, ми зважали на те, що досягнення бажаного результату можливе лише у випадку інтеграції визначених нами умов. Кожна з означених умов конкретизована змістом і формами здійснення за етапами з формування позитивного ставлення у дітей до ЗДО у процесі

взаємодії родинного і суспільного виховання за трьома напрямками: робота з педагогами, робота з батьками та робота з дітьми.

Розроблений та експериментально перевірений комплекс педагогічних умов формування позитивного ставлення у дітей до ЗДО з широким використанням колективних, групових та індивідуальних форм роботи засвідчив ефективність проведеної роботи.

2. Значно зріс рівень педагогічної майстерності педагогів ЗДО, активізувалась їх взаємодія з батьками. Налагодились взаємини між батьками і вихователями, батьками і дітьми, батьки збагатились необхідними знаннями і практичними вміннями задля успішної адаптації дитини у новому соціумі. Поглибився інтерес батьків та підвищилася їх особиста відповідальність за власні вчинки та розуміння необхідності узгодженої взаємодії родини та ЗДО.

3. Узагальнені результати проведеного формувального етапу педагогічного експерименту засвідчили позитивну динаміку рівнів прояву у дітей позитивного ставлення до ЗДО.. Найсуттєвішими виявилися зміни в показниках когнітивного та поведінкового критеріїв. Збільшилась кількість дітей з високим рівнем позитивного ставлення до ЗДО (з 21% до 45 %). Водночас зменшилась кількість дітей з низьким рівнем (з 37 % до 17 %). Порівняння даних констатувального й контрольного етапів, підтвердили ефективність запропонованих педагогічних умов формування позитивного ставлення у дітей до ЗДО.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі теоретично обґрунтовано та практично перевірено педагогічні умови формування позитивного ставлення до ЗДОу дітей, що почали відвідувати освітній заклад. Узагальнення результатів проведеного дослідження дає підстави сформулювати такі висновки.

За першим завданням.

1. На основі теоретичного аналізу проблеми ставлення у філософії, психології, педагогіці, визначено сутність поняття «позитивне ставлення у дітей, що почали відвідувати заклад дошкільної освіти» як стійку позитивну емоційну спрямованість, що виявляється у прийнятті дитиною ритму і правил життя групи, у її прагненні налагоджувати доброзичливі взаємини з оточенням, виявляти активну позицію в освоєнні різних видів дитячої діяльності.

2. Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу визначити важливі у контексті проблеми дослідження *психо-вікові особливості дитини молодшого дошкільного віку*, а саме: слабкий інтерес до соціального довкілля, невміння комунікувати, грати разом і ділитися іграшками, вияви сором'язливості, безініціативності, нерозвиненість активного мовлення, особлива вразливість фізичного і психічного здоров'я.

За другим завданням.

1. Нами схарактеризовано *психологічні механізми формування позитивного ставлення у дітей*, що почали відвідувати заклад дошкільної освіти як чинника їхньої успішної адаптації до нової соціальної ситуації.

Виявлено, що дитина -новачок у ЗДО використовує власні механізми ставлення опираючись на особистий досвід, набутий через наслідування, ігрову діяльність, спілкування і взаємодію з однолітками і дорослими, та власні психологічні резерви, пов'язані зі стресостійкістю, соціальними перевагами, здатністю до пристосування та ідентифікації себе серед інших.

2. На основі розуміння сутності поняття «позитивне ставлення у дітей, що почали відвідувати заклад дошкільної освіти» та за результатами аналізу науково-педагогічних досліджень, визначено *змістову структуру* цього феномену, яка представлена взаємопов'язаними *компонентами*: *когнітивним* (елементарна обізнаність, інтерес до оточення); *емоційним* (емоційна стабільність, позитивно-ціннісне ставлення особистості до себе та інших); *поведінковим* (практична активність, реальні дії та готовність до мовленнєвої взаємодії).

За третім завданням.

1. Для дослідження стану сформованості ставлення до закладу дошкільної освіти у дітей молодшого дошкільного віку, обґрунтовано *критерії та показники*, зокрема: *когнітивний* (показники: пізнавальний інтерес до оточуючих дитину дорослих і дітей; широта та стійкість інтересів дитини; елементарна обізнаність); *емоційний* (показники: емоційна стабільність, урівноваженість, упевненість у собі, контактність); *поведінковий* (показники: практична активність, самостійність в самообслуговуванні, готовність до мовленнєвої взаємодії з іншими).

2. Виявлено та схарактеризовано *рівні прояву позитивного ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній заклад*: *високий, середній, низький*. Аналіз результатів констатувального експерименту засвідчив переважно середній та низький рівні прояву позитивного ставлення у дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти. Це зумовлено недосконалістю відповідного змістово-методичного забезпечення і ефективних способів оптимізації процесу адаптації, низьким рівнем обізнаності педагогів і батьків зі специфікою перебігу адаптаційного періоду у молодших дошкільників.

За четвертим завданням.

1. Експериментально *перевірено ефективність педагогічних умов формування позитивного ставлення у молодших дошкільників до ЗДО*, а саме:

- здійснення пропедевтичної роботи з батьками майбутніх вихованців з метою позитивного налаштування їх на взаємодію з адміністрацією і педколективом ЗДО (у роботі об'єднання «Сімейна школа»);
- поетапна зміна форм і методів взаємодії педагогів та батьків, спрямованих на формування у дітей позитивного ставлення до ЗДО (в роботі консультативного центру «Діємо разом»);
- забезпечення психолого-педагогічного супроводу процесу адаптації молодших дошкільників до ЗДО з послідовною активізацією спілкування, видів дитячої активності та застосування щоденних ритуалів.

2. З цією метою розроблена система роботи з формування у дітей позитивного ставлення до ЗДО, з урахуванням змістового наповнення та процесуальних особливостей послідовного проживання дітьми *основних етапів адаптаційного періоду*: етапу очікування, ознайомлювального етапу, етапу ідентифікації, етапу прийняття дитини групою та дитиною правил життя у групі. Форми і методи роботи в межах кожного етапу реалізовувались за напрямками: з дітьми, їх батьками, педагогами.

3. Упровадження формувального етапу експерименту, здійснювалася теоретико-методична робота з педагогами та співпраця з родинами майбутніх вихованців, яка відбувалась у різноманітних формах і мала консультативно-просвітницький характер. Значно зріс рівень педагогічної майстерності педагогів ЗДО, активізувалась їх взаємодія з батьками.

4. Порівняння результатів констатувального і контрольного зрізів, проведених у межах програми педагогічного експерименту, засвідчили позитивну динаміку рівнів прояву позитивного ставлення до ЗДО у дітей, що почали відвідувати освітній заклад.

Найсуттєвішими виявилися зміни в показниках когнітивного критерію: збільшилась кількість дітей з високим рівнем (з 21 % до 45%), водночас зменшилась кількість дітей з низьким рівнем (з 37 % до 17 %). Зафіксовані суттєві зміни, за таким показником поведінкового критерію, як готовність до мовленнєвої взаємодії. Цілеспрямована робота з дітьми сприяла розвитку

активного мовлення, що позитивно вплинуло майже на всі інші прояви позитивного ставлення у дітей до ЗДО.

Порівняльний аналіз результатів констатувального і контрольного зрізів, засвідчив ефективність теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування позитивного ставлення у дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти та підтвердив правильність висунутої гіпотези.

Проте, проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Перспективу подальших наукових пошуків убачаємо в розробленні програми підготовки вихователів до психолого-педагогічного супроводу адаптаційного періоду як умови успішної соціалізації дітей на етапі вступу до закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили, Ш. А. Размышления о гуманной педагогике. Москва. 1995.
2. Алексеевко, Т.Ф. . Соціалізація особистості: можливості й ризики. Київ..2007
3. Ананьев, Б. Г. К постановке проблемы развития детского самосознания. Москва: Наука. 1980.Т. 2. С.103–127
4. Артемова, Л. В. Соціалізація дитини в родині. Дошкільне виховання. 2004. № 3. 3–5.
5. Базовий компонент дошкільної освіти Вихователь-методист дошкільного закладу. 2021.
6. Балл, Г. О.Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). 2-ге вид., доп. Житомир : Рута.2008.
7. Бех, І. Д. . Категорія «ставлення» в контексті розвитку «Я» особистості. Педагогіка і психологія. 1997. № 9 (16). 9–12.
8. Бех, І. Д. Виховання особистості. (Кн. 2). Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади. Київ: Либідь.2003.
9. Богущ, А.М., Варяниця, Л. О., Гавриш, Н. В., Курінна, С.М.; & Печенко, Т.П. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. (Монографія). Луганськ : Альма-матер.2006.
10. Богущ, А. М. Мовленнєвий розвиток дошкільника від народження до семи років. (Монографія). Київ : Слово. 2004.
11. Божович, Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте (психологические исследования). Москва: Просвещение.1968.
12. Божович, Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе (I). Проблемы формирования личности: Избранные психологические труды. Москва: Воронеж. 1995. с. 193–213.
13. Василка Манова-Томова. Психологічна діагностика раннього віку. Київ: «Вища школа». 1978. 168 с.

14. Васильева, Н. К. вопросу о психической адаптации детей дошкольного возраста. Дошкольное воспитание. 2010 № 2. С. 35–38.
15. Венгер, Л. А. Психическое развитие ребенка в процессе совместной деятельности. Вопросы психологии. 2001. №3. С. 17–26
16. Венгер, Л. А., Мухина, В. С. Психология. Учебное пособие по специальностям. 1998
17. Выготский, Л. С. Раннее детство. Собр. соч. в 6 томах. Т.4. Москва: Педагогика. 340–376. 1968.
18. Выготский, Л. С. Детская психология. Д.Б. Эльконин (Ред.). Собрание сочинений в 6-ти т. (Т.4). Москва : Педагогика. 1984.
19. Врочинська, Л. І. Технологія спільного педагогічного впливу вихователів і батьків на виховання гуманної поведінки старших дошкільників. Інноватика у вихованні. Вип. 7(1). 74–84. 2018.
20. Врочинська, Л. І. Педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до застосування інноваційних технологій у роботі з дітьми. Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія : Педагогіка. Вип. 9. 2018. С.141–151.
21. Гавриш, Н. В. Розвиток мовленнєво-творчої діяльності в дошкільному віці. (Монографія). Донецьк: ТОВ Лебедь. 2001.
22. Гурковська, Т.. Новачок у дитячому садку. Київ : Шкільний світ. (Бібліотека «Шкільного світу»). 2008.
23. Гурковська, Т.. Супровід розвитку дітей раннього віку. – Київ : Шкільний світ. (Бібліотека «Шкільного світу») 2011.
24. Деснова, І. С. Формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу. (Дисер. канд. пед. наук). РВНЗ «Кримський гуманітарний університет». Ялта. 2010.
25. Эльконин, Д. Б. Детская психология. 4-е изд. – Москва: Академия. 2007.

26. Жаровцева, Т. Г. (). Особливості діяльності педагога дошкільної освіти в процесі взаємодії з сімєю дитини. Наукові праці. Серія «Педагогіка». Вип. 33, Т.46, 2006. С.99–103.

27. Запорожец, А. В., & Эльконин, Д. Б. Психология детей дошкольного возраста : Развитие познавательных процес сов. Москва : Просвещение. 1964.

28. Запорожец, А. В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. Москва: Институт практ. психологии. 1996. С.84–86.

29. Захарова, Н. М. Адаптація дітей дошкільного віку до сучасного соціального простору. (Монографія). Донецьк : вид-во «Ноулідж» (Донецьке відділення). 2010.

30. Захарова, Н. М. Ігрові техніки на допомогу адаптації. Палітра педагога. 2004. №4. 11–13.

31. Зданевич, Л. В. Проблема дослідження концепцій адаптації та дезадаптації дітей дошкільного віку методами структурно-функціонального і структурно-рівневого аналізу. Розвиток особистості дитини у сучасному освітньому просторі: досвід, проблеми та перспективи: матеріали міжвуз. (заочної) наук.-практ. конф. (Хмельницький, 27 лютого 2019 р.). Хмельницький : ФОП «О.М. Казаков». 2019. С.41–44.

32. Капська, А. Й. Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей : навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури. 2012. 232 с.

33. Карнаух, Л. П. Сім'я як чинник соціалізації дітей дошкільного віку в реаліях сьогодення. Наука і освіта. – Одеса: Півд. наук. Центр АПН України. № 4 (Педагогіка). 2011. С.181–184.

34. Колесник, А.Г. Воспитание у детей эмоционально-положительного отношения к дошкольному учреждению. (Дисс. канд. пед. наук). Одеський пед. ин-т им. К.Д.Ушинского.1994.

35. Кон, И. С. Детство как социальный феномен. Журнал исследований социальной политики. Т.2. №2. 2004. С.151–175

36. 184. Кононко, О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника : навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі». Київ: Світич. 2009.
37. Кононко, О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід). Київ: Стилос. 2000.
38. Кононко, О. Л. (). Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : [навч. посібник для вищих навчальних закладів]. Київ: Освіта.1998.
39. Котырло, В. К. Детский сад и семья. Київ: Радянська школа.1984.
40. Крутій, К. Л. Предметно-розвивальне середовище як чинник супроводу діяльності дітей. Дошкільна освіта, 2(20), 2008. С. 9–20.
41. Кудикіна, Н. В. Внесок вітчизняних психологів у формування педагогічної теорії ігрової діяльності дітей. Практична психологія та соціальна робота : наук.-практичний освітньо-метод. журн. 2005. № 1. 7–9.
42. Кузьменко, В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років. (Монографія). Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2005.
43. Кулачківська, С.Є., Ладивір С.О. Дошкільники: особливості психічного розвитку в умовах екологічних кризи. Київ. 1995.
44. Кульчицька, О. І. (). Психологічні особливості дітей дошкільного віку: методичні рекомендації. Обдарована дитина : наук.- практичний освітньо-популярний журнал для педагогів, батьків та дітей. 2004. № 7. 14. С. 28. 209.
45. Курінна, С.М. Особливості соціалізації дітей 6-7 років в різних умовах життєдіяльності. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ. 2004.
46. Курінна, С. М. Система соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами в процесі трансформації дитячих будинків. (Монографія). Слов'янськ: Вид. «Друкарський двір».2012.
47. Леонтьев, А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Политиздат.1975.

48. Лисина, М. И. Воспитание детей раннего возраста в семье. Київ: Знание УССР. 1983.
49. Манова-Томова, В. (). Психологічна діагностика раннього віку [Текст]. Київ: Вища школа. 1978. С.66–68; 104–137.
50. Маценко, Ж. Незабаром у дитячий садок: Особливості психолого-педагогічного підходу до дітей, що вступають до дошкільного закладу. Психолог. Травень (№ 17).2003.
51. Мудрик, А. В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов. Москва: Издательский центр «Академия».2003.
52. Мухина, В. С. К проблеме социального развития ребенка. Психологический журнал. Т. 1. 1980. №5, 46–53.
53. Науменко, Т.І. У дитячий садок прийшли новенькі (соціальна адаптація дітей молодшого дошкільного віку). Запоріжжя: ЛПКС. Лто.2002.
54. Павлюк, Г. Психологічна адаптація та інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку. Нова педагогічна думка. 3/4, 200. С. 170–178.
55. Печенко, І. П. Організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності дітей 5-7 років. Вісник Київського міжнародного університету. Київ: Правові джерела. Вип. II. 2002.
56. Пихтіна, Н.П. Організаційно-педагогічні умови адаптації дошкільників до ДНЗ (за вимогами КМС ОНП) для студентів спеціальності «Дошкільне виховання» : навчальний посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя.2014.
57. Піроженко, Т.О. Розвивальні ігри та вправи для дітей третього-четвертого років життя. 2-е вид.: Тернопіль: «Мандрівець».2014.
58. Поніманська, Т. І. Теоретико-методичні засади гуманістичного виховання дітей дошкільного віку. (Монографія). Рівне: РДГУ.2006.
59. Приходько, Ю. О. Генезис провідних ставлень дитини дошкільного віку як основа її особистісного розвитку. (Автореф. дис.. доктора психол. наук). Київ.1996.

60. Рогальська, І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід. (Монографія). Київ: Міленіум
61. Рубинштейн, С. Л. (2000). Основы общей психологии. СПб: Издательство «Питер». 2008.
62. Семеняко, Ю. Б. Соціалізація дітей дошкільного віку в умовах сучасного медіа-середовища. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckopraktickej konferencie «Inovatívny výskum v oblasti vzdelávania a sociálnej práce» 10-11 marca 2017. Vysoká škola Danubius. Sládkovičovo, Slovak Republic. 183–186.
63. Социальная адаптация детей в дошкольных учреждениях. Под ред. Р. В. Тонкой-Ямпольской, Е. Шмидт-Кольмер, А. Атанасовой Вуковой. Москва: Медицина. 1990.
64. Тонкова-Ямпольская, Р. В. Социальная адаптация детей в дошкольных учреждениях. 1980.
65. Фельдштейн, Д. И. Социально-развитие в пространстве – времени Детства. Москва: Московский психолого-социальный институт Флинта. 1997.
66. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в дошкільному навчальному закладі : монографія. За заг. ред. О. Д. Рейпольської. – Харків : Мадрид. 2015.
67. Харченко, С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика. (Монографія). Луганськ : Альма-матер. 2006.
68. Шкляр, Н. А. (Адаптація дитини молодшого дошкільного віку до ДНЗ: взаємодія вихователів з батьками. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. Інституту проблем виховання НАПН України (Кн.2). 2016. С.324–336.

ДОДАТКИ

Додаток А

Схема протоколу спостереження за емоційними проявами та активністю дитини на етапі її адаптації до ЗДО: емоційна стабільність, контактність, активність дитини.

Емоційна стабільність

5 (N) норма – стан спокійний, позитивний, урівноважений – 6 збуджений, не урівноважений, настрій мінливий + 6 позитивний, збуджений, але контролюємий – 7 емоційна неврівноваженість, відчуття незначного дискомфорту, невпевненості у собі + 7 стан близький до надмірної збудженості – 8 мірно істеричний стан, пригніченість, не завжди контролює свої емоції + 8 надмірне збудження – 9 прояви нервового збудження + 9 складно кероване збудження – 10 критична істерика + 10 не кероване збудження

Кольоровий маркер впевненості дитини.

Дані фіксуються протягом кожної години перебування дитини, яка адаптується, у ЗДО.

Кольоровий маркер прояву впевненості:

- дитина активно спілкується, грається з усіма дітьми; ненапружена, допитлива, цікавиться оточуючими (синій колір);
- дитина спілкується і грається з деякими дітьми, цікавиться окремими предметами, ненапружена, але знаходиться в тривожному стані (зелений колір);
- дитина віддає перевагу перебуванню на самоті, тримається осторонь дітей, більше часу знаходиться біля дорослого (голубий колір);
- дитина тримається осторонь, не йде на контакт з оточуючими; все, що навколо їй не цікаво, вона мовчазна (жовтий);
- дитина дуже напружена, не йде на контакт з оточуючими, присутні емоційні вибухи (крик, плач) та підвищена агресія (червоний колір).

Активність дитини

Піраміда показників рівня активності дитини – схарактеризована рівнями: високий, середній, низький. Дані рівня активності фіксувались протягом кожної години перебування дитини в ЗДО, також було зафіксовано з ким або з чим дитина грала протягом цієї години. Використовувались кольорові сигнальні кружечки.

Рівні активності дитини:

Високий:

- дитина активна, наполеглива, живо цікавиться людьми і середовищем; проявляє розвинену предметну діяльність (орудійна, дитина активно спілкується, грається з усіма дітьми; ненапружена, допитлива, цікавиться оточуючими (синій колір);

- дитина спілкується і грається з деякими дітьми, цікавиться окремими предметами, ненапружена, але знаходиться в тривожному стані (зелений колір).
- дитина віддає перевагу перебуванню на самоті, тримається осторонь дітей, більше часу знаходиться біля дорослого (голубий колір);
- дитина тримається осторонь, не йде на контакт з оточуючими; все, що навколо їй не цікаво, вона мовчазна (жовтий);
- дитина дуже напружена, не йде на контакт з оточуючими, присутні емоційні вибухи (крик, плач) та підвищена агресія (червоний колір).

Середній:

- дитина майже завжди активна, у неї розвинена предметна діяльність, із задоволенням демонструє успіхи, присутнє засвоєння норм власної поведінки.
- слабо виражена ініціативність, в основному перебуває в позитивному стані, відчуваються труднощі у вступі в контакт з дорослими та однолітками, спостерігається часткове виконання складних мовних інструкцій дорослого та вербалізація.

Низький:

- у дитини слабо виражена ініціативність, прослідковується скутість соціальних контактів та апатія, слабка пізнавальна діяльність, часткова залежність від дорослого, не сформованість власного «Я».
- у дитини прослідковується зниження загального життєвого тону, слабка пізнавальна активність, повна залежність від дорослого, діяльність не направлена на кінцевий результат, присутні емоційні вибухи та підвищена агресія.

Додаток Б

Шановні вихователі!

Просимо Вас взяти участь у процедурі експертного дослідження особливостей адаптації дитини до ЗДО.

Стаж роботи _____, група _____

1. До якої точки зору Ви схиляєтесь: а) найважливіше завдання ЗДО – дати дітям знання, уміння, навички б) найголовніше завдання ЗДО – виховання особистості в) найважливіше завдання ЗДО – соціалізація і розвиток дитини

2. Ви вважаєте, що соціалізація дитини це: а) процес адаптації, тобто пристосування дитини до соціального середовища навколишнього світу та людей, що оточують б) процес введення дитини у суспільне життя, гармонійний розвиток дитини в суспільстві в) двобічний процес, який включає, з одного боку, засвоєння дитиною соціального досвіду, соціальних норм і цінностей, які існують в суспільстві, з іншого – процес входження дитини в суспільство

3. Які форми та напрями роботи з батьками ви використовуєте в практиці своєї роботи з питань оптимізації процесу соціалізації та

соціального розвитку дітей? - консультації (індивідуальні, групові) - батьківські збори - лекції і бесіди - аукціони педагогічних ідей - конференції з обміну досвідом - інше

4. Яким видам діяльності надають перевагу сучасні дошкільники?

Дякуємо за співпрацю

Шановні батьки!

Просимо Вас взяти участь у процедурі експертного дослідження особливостей адаптації дитини до ЗДО.

1. Якби у Вас був вибір виховувати дитину вдома чи водити її в заклад дошкільної освіти, чому б Ви надали перевагу?

2. Хто, на Вашу думку, повинен забезпечувати повноцінний розвиток, виховання та навчання Вашої дитини у дошкільні роки? _____

3. Що дасть Вашій дитині відвідування закладу дошкільної освіти? _____

4. Які труднощі Ви зустріли у перші дні відвідування закладу дошкільної освіти? _____

5. Що, на Вашу думку, є причиною зміни поведінки та настрою вашої дитини у період адаптації? _____

6. Значення гри в житті Вашої дитини? _____

7. Хто з членів родини головним чином займається вихованням дитини? _____

8. Щоб Ви хотіли змінити в роботі вихователя з Вашою дитиною? _____

9. Підкресліть форми роботи, які Вас найбільше задовольняють: - групові батьківські збори; - індивідуальні консультації; - вечір запитань і відповідей; - усний журнал із запрошенням спеціалістів; - обмін досвідом виховання дітей між батьками; - творчий вечір із показом виступів дітей; - матеріали, розміщені на стендах, виставки тощо - інші форми.

Дякуємо за співпрацю!

Програма «Перші сходинок»

1 етап «Дозвольте увійти?» (ознайомлюючий блок). Час спілкування з дитиною використовується в залежності від емоційного стану малюка (робота проводиться індивідуально 7 - 10 хвилин).

Завдання:

1. Забезпечення емоційного комфорту дитини в період перших днів перебування в закладі дошкільної освіти.

2. Сприяння розвитку почуття захищеності, спокою, комфорту.

3. Організація спільної діяльності сім'ї та закладу дошкільної освіти.

Основні засоби досягнення завдань цього блоку є: екскурсії, сумісні ігри та вправи з батьками: ігри-пошуки, заспокійливі етюди, пальчикові ігри.

1 день: *знайомство, прийом дитини на прогулянці.*

Мета: ознайомлення дитини та її батьків з територією дитячого закладу. Зниження рівня особистісної тривожності малюка. Екскурсія разом з батьками по території дитячого садка, ігри на прогулянці (перебування дитини в закладі дошкільної освіти до 2 годин, час перебування в закладі дошкільної освіти в залежності від індивідуальних особливостей дитини, його можна поступово збільшувати):

Ритуал: Скільки тут у нас маляток Гарних хлопчиків дівчаток! Дітки всі, мов у віночку, – У дитячому садочку.

2 день: *прихід дитини на прогулянку, знайомство з територією*

ЗДО *Мета:* поступове залучення дитини до закладу дошкільної освіти.

Ігри з виносним матеріалом (можлива присутність мами або тата). Екскурсії по території.

Після прогулянки запропонувати дитині відвідати «дім де грають діти», а мамі відпочити в дитячому садку в «кімнаті для батьків» (в кабінеті психолога).

Примітки: на цьому етапі проводиться психодіагностична та консультативна робота з батьками.

3 день: *відвідування дитиною групової кімнати, екскурсія по закладу.* *Мета:* ознайомлення дитини та її батьків з приміщеннями дитячого закладу. Забезпечення емоційного комфорту в перші дні відвідування закладу дошкільної освіти. Сприяння розвитку почуття захищеності, комфорту, спокою в дитини та батьків: Мама, тато, ти і я – Кожен має з нас ім'я. Час настав для вас, малята, Всім ім'я своє назвати.

За допомогою улюбленої іграшки новачка дорослий знайомиться з малюком, за бажанням малюка з однолітками.

Екскурсія по закладу (в залежності від емоційного стану дитини, можлива присутність мами або тата).

Відвідування куточку настрою (зображення макета веселки з краплинками з різними настроями). Чий такий красивий дім? Грають промені на нім. Сяє напис «Колобок» Це любимий наш садок! Чий такий співучий дім? Цілий день пісні у нім. Кличе музика в танок Це веселий наш садок! Чий такий веселий дім? Не змовкає сміх у нім. А малечі – мов квіток! Це чудовий наш садок!

Ритуал «Привітання» (при кожній зустрічі дитина вітається з краплинкою, або за бажанням вибирає атрибут чи іграшку для привітання). Я знайомих як зустріну, – Привітаюсь неодмінно: – Добрий ранок, добрий день. А прийду в дитячий сад – Привітаюсь до малят.

Ритуал «Подаруємо сльози хмаринці» – дитині пропонується намалювати, зліпити сльози і подарувати хмаринці, зазначивши, що хмаринка їх забере собі і на вулиці піде дощик, хмаринка буде плакати – а ти ні (виконується коли дитина довго плаче і не може заспокоїться).

Здрастуй, хлопчику маленький! Йди в кімнату, ручку дай. Хоч у нас ти і новенький – Не соромсь, за стіл сідай! В нас ведмедик є і м'ячик, Коник он стоїть в кутку.... Подивись, ніхто не плаче У дитячому садку.

Етюд «Веселе горнятко». Матеріали: глиняне яскраве горнятко та паперова незвичайна серветочка. Педагог: подивись яка у мене гарненька серветочка. Вона дуже хоче тобі допомогти, щоб ти не плакав (витерти серветкою сльози за дозволом дитини). А зараз наша серветочка хоче відпочити, давай її обережно складемо і покладемо в це чарівне горнятко де живе весела жабка-скрекотушка. Вправа на релаксацію «Жабки»: Змалюємо скрекотушок – Тягнемо губи аж до вушок. Потягнемо, перестанемо, І усміхненими станемо.

Ритуал «Прощання» (в кінці кожного заняття дорослий пропонує дитині вибрати емоційну краплинку, або будь-яку іграшку з якою малюк хоче попрощатися до наступного заняття, визначається емоційний стан дитини).

4 день: залучення до ігрової діяльності.

Мета: запобігання закріпленню негативних проявів в поведінці дитини.

Ритуал «Привітання». Наш Іванко в дитсадку, як барвінок у вінку, А навколо нього друзі, як весною квіти в лузі. Завели швидкий танок, звеселили дитсадок.

Етюд «Мої сльозки». Матеріал: кольорові олівці, аркуш паперу. Учасниками спільно з дитиною можуть бути батьки, педагоги групи, яку відвідує дитина. Дорослому пропонується намалювати обличчя дитини, а самій дитині намалювати свої сльози. Запропонувати малюку (за його бажанням) подарувати сльози хмаринці, сонечку...

Вправа «Чарівна вода». Матеріал: красивий глечик, чарівна хустинка та чиста вода. Коли дитина плаче і не може довго заспокоїться, і при цьому потребує підтримки від дорослого, запропонувати вмитися водою з чарівного глечика, щоб «дощик не йшов з оченят», і висушити слізки чарівною хустинкою, після цього дитині запропонувати подивитися у дзеркало. Вмиває кішка кошенят, Вмиває кізка козенят. Мене водою з милом щоранку мама миє. І чистим сонечко стає щодня з-за небокраю, І в нього, мабуть, мама є, Бо хто ж його вмиває. Лялечку маленьку вмию пораненьку, І в нову сорочку одягну я дочку. Треба косенята доні розчесати, Щоб була маленька гарна, чепурненька!

Гра «Щасливі хвилинки».

Мета: навчати дітей приймати прояви уваги до себе та висловлювати ставлення до інших людей; виховувати дружні почуття й моральну поведінку. Діти сидять кружка. Вони передають одне одному «смайлик» і згадують різні приємні події: прогулянку, день народження тощо.

Вправа «Веселе дзеркало». Матеріал: дзеркало – складка, всередині з маленькими різнокольоровими листочками та рожевим олівцем. Дитина уважно розглядає себе в дзеркало, дорослий пропонує намалювати з допомогою мами або дорослого себе з посмішкою.

Ритуал «Прощання».

5 день: підготовка до сну.

Мета: використання нетрадиційних технологій для залучення дитини в режимні процеси (денний сон). Сприяти розвитку почуття безпеки у дитини без присутності рідних. Гра – пошук «Заблукало кошеня». Ця гра проводиться здебільшого вранці і служить «відволікаючим маневром». Проводиться спільно з батьками дитини. Дорослий розповідає дитині історію про кошеня, яке заблукало і пропонує разом з мамою його відшукати. В цій грі можна використовувати як іграшкових тварин, так і живих.

Етюд «Сюрприз з дому». Якщо дитина впродовж дня засумувала за батьками необхідно запропонувати улюблену іграшку або предмет з дому, який завітав відвідати малюка (проводиться з урахуванням стану дитини на даному етапі).

Вправа на релаксацію «Чарівний сон». Повіки спати хочуть, Заплющуються очі... Ми тихо засинаємо, У сон ми поринаємо. Гріє сонечко сильніше, Відпочинимо у тиші... Всіх нас огортає спокій і ласкавий і глибокий.

«Домашній ритуал». Так, як сон ритуал домашній, батькам рекомендується з дому принести улюблені ковдру і подушку дитини, покласти в ліжку під подушку фотографію батьків, щоб дитина почувала себе захищеною (проводиться в залежності типу адаптації та індивідуальних особливостей дитини)

Якщо дитина не йде на контакт з дорослими та дітьми на етапі «Буря», необхідно дати їй спокій і бути поряд до того часу, поки не відновиться потреба в спілкуванні з дорослим.

2 етап «Знайомтесь, це – Я!» (реконструктивно-формуючий блок)
Завдання: 1. Формувати вміння у дітей встановлювати контакти одне з одним, розвивати навички співпраці, переходу від гри «Поруч» до гри «Разом».

2. Активізувати потреби в довірливому спілкуванні з оточенням.

3. Зняття емоційної напруги, розвиток емпатії, тактильного відчуття, створення позитивного емоційного клімату. Основні засоби досягнення завдань цього блоку є: ритуали, сумісні ігри та вправи з батьками, ігри-пошуки, заспокійливі етюди, пальчикова гімнастика, вправи на релаксацію.

Заняття 1.

Мета: забезпечення гармонізації позитивного емоційного стану дитини. Виховувати стійке позитивне ставлення до однолітків.

Ритуал «Веселковий настрій».

Обладнання: макети веселки, сонечка, хмаринки і краплинки з зображеннями емоційних станів. Дитині пропонується привітатися з тією краплинкою, яка їй до вподоби. Покотило, покотило, по дорозі волочило. Сонце, місяць і зірки, на кілочку вийдеш ти. Раз, два, три, чотири, п'ять, стали в колі ми кружляти, Покружляли, розійшлися, ні на кого не дивися.
Вправа «Веселі слізки».*Матеріал:* Кольорові олівці, аркуш паперу. Дитині пропонується вмочити палець в фарби, які йому подобаються і намалювати

різнокольорові сльози, за бажанням дитина їх може забрати собі, або подарувати кому захоче.

Етюд «Острів плаксіїв». Пропонується дітям обіграти ситуацію: «Котик потрапив на острів плаксіїв. Всі плачуть, він намагається втішити то одного то іншого, але вони його відштовхують і продовжують плакати» (ролі обігрують діти, дитина, яка перебуває в адаптаційному періоді може бути спостерігачем або за бажанням включається в гру).

Ритуал «Прощання».

Заняття2.

Мета: формувати у дитини думку, що в дитячому садку цікаво, весело, затишно.

Ритуал «Вітання по колу».

Матеріал: іграшковий вазон з квітами (м'яка іграшка з словесним супроводом). Дорослий по колу пропонує передати квітку і привітатися один з одним (повторити за дорослим ім'я дитини з якою вітається), після цього включає іграшку, яка говорить кожній дитині «Давай дружити». Вправа «Квітка подорож».

Матеріал: Різнокольорові квіти з зображеннями емоцій. Діти розглядають картки з емоційними станами, які зображені в різнокольорових квітках, дитині пропонується вибрати квіточку, яка їй сподобалась і подарувати краплинці, щоб вона її полила і квіточка виросла ще кращою і веселішою.

Вправа на зниження рівня тривожності «Метелики». Ми – метелики яскраві – на листочках посідали (діти сидять навпочіпки) Вітер дмухнув – полетіли (встають, бігають по кімнаті, змахуючи руками вгору-вниз) І на землю тихо сіли (сідають навпочіпки, завмирають) Вітер знову налетів, з нами гратись захотів. Високо він нас підняв (встають, піднімають руки догори) Все кружляв нас і кружляв. Сонце крильця освітило – І на землю опустило (кружляють по кімнаті, потім зупиняються і сідають навпочіпки)

Ритуал «Прощання»: дітям пропонується потриматись за руку тієї краплинки, яка на даному етапі подобається дитині. (куточок настрою)

Заняття 3

Мета: варіювати поведінку дитини з метою пошуку найбільш адекватних умов пристосування в колективі.

Ритуал «Привітання».

Матеріал: олівець в вигляді чарівної палички на кінці зображено серце, ватман, аркуші паперу в вигляді серця, клей. Дітям пропонується

привітатися з допомогою чарівної палички один з одним і по черзі намалювати подарунок одноліткам, батькам або вихователям. Пальчикова гімнастика «Кішки – мишки»: Ця ручка – мишка, Ця ручка – кішка. Мишка лапками шкребе і скориночку гризе. Це почула кішка і біжить до мишки. Мишка – шусть і вбігла в нірку, Не пролізе кішка в дірку. (Витягнуті пальці лівої руки – це мишка, а стиснутий кулачок – це кішка. Рухи за текстом)

Психогімнастика «Спляче кошеня» (можна проводити перед денним сном) Дитина виконує роль кошеняти. Захотілося котику спатки (потягується), Кулачками він тре оченятка Зачекай мій котику трішки Постелю я для тебе ліжко, Але мій мисливець завзятий, Вже не може на ніжках стояти, Він повільно сів на ліжко і тихенько поклав ніжки, Я хотіла його підняти, Щоб не дати котику спати... Але став мій котик У ві сні тихенько воркотати.

Заняття4

Мета: забезпечення емоційного комфорту дітей через спільну ігрову діяльність з використанням нетрадиційних технік.

Пальчикова гімнастика «Привітання»: Добрий день, добрий день, – Пальчики сказали, – Ми сьогодні всіх дітей Зранку привітали (Пальці обох рук назустріч «кланяються», потім ритмічно на кожний склад з'єднуються з однойменними пальцями рук з допомогою дорослого).

Гра – вправа «Піщана країна». Кожна людина, тварина чи птах залишає сліди, якщо йде по гладенькій поверхні піску чи снігу. Сьогодні ми з вами будемо залишати сліди від рук на поверхні піску у піщаній Країні чудес. Далі пропонуємо дітям проїхати долоньками по піску, як «машинка» чи «саночки», за допомогою кулачків і долоньок діти відтворюють малюнки квітів, листя, дерев, запропонувати «походити маршем» по піску: одним, двома пальцями; цілою долонею чи кулачком..

Ігрова техніка «Весела дитина».

Матеріал: олівці, фарби, аркуш паперу, пензлик, серветки. Коли дитина заспокоїться, можна запропонувати намалювати хлопчика (дівчинку), який грається з дітьми і посміхається (можна залучити до допомоги в малюванні батьків, помічника вихователя, вихователя, або керівника образотворчої студії). За бажанням дитини малюнок можна подарувати мамі, татові.

Вправа на релаксацію «Сонячний зайчик». Сонячний зайчик прийшов до тебе і заглянув у вічі. Заплющ їх. Він побіг далі по обличчю. Ніжно погладь його долонями: на чолі, носіку, на ротіку, на щічках, на підборідді.

Промінчик любить тебе, але йому час іти далі. Візьми його у долоньки, поцілуй його і випусти, помахай зайчику ручкою.

Заняття 5

Мета: формування самостійних, та з допомогою і підтримкою однолітків, рухових дій дитини. Створення умов для психоемоційного розслаблення і зняття нервово-психічного напруження дитини. Розвиток самоповаги, прийняття себе та усвідомлення свого «Я».

Ритуал «Привітання».

Вправа «Давай пошепочемо». Розмова пошепки зацікавлює та заспокоює малюка. Дитині пропонується повторити фразу за дорослим (наприклад: давай з тобою дружити, гратися). Після цього запропонувати малюку пошепки сказати відповідь.

Ігровий симетричний прийом «Пізнай себе». Дітям пропонується погладити себе по голівці однією рукою потім іншою, погладити свого товариша, також потримати себе легенько за вушко одне потім інше, міняючи руки. Дитина почергово змінює рухи рук доторкуючись до своїх частин тіла.

Вправа на релаксацію «Сон» (перед денним сном): Повіки спати хочуть, Заплющуються очі, Ми тихо засинаємо у сон ми поринаємо. І ноги задрімали, І руки сонні стали, І ми у цю хвилинку Легенькі, як пушинки.

Заняття 6

Мета: Розвивати комунікативні навички, активізація довірливих стосунків з найближчим оточенням в ЗДО.

Ритуал «Привітання». *Вправа (після денного сну):* Правда ж , я уже дорослий? Сам взуваю черевики, Зашнуровую шнурочки, Сам вбираюся в сорочку, Сам лице і руки мию, Сам зачісуватись вмію, І не плачу я ніколи Бо ходжу уже в садочок!

Вправа «Шукаю друга».

Обладнання: набір іграшок, серед яких є 2-3 зайчики, 2-3 лисички, 2-3 півники тощо. Кожній дитині видається іграшка (або картинка у вигляді медалі). Педагог говорить дітям, що зараз вони танцюватимуть (або гратимуть) разом зі звірятами. Але одному зайчику, лисичці танцювати сумно, тому кожен має знайти для своєї тваринки одного-двох друзів. Спочатку дорослий показує дітям іграшки, звертає увагу на те, що в наборі є не 1 зайчик, а 2 чи 3, не 1 лисичка, а 2 чи 3 тощо. Коли починає звучати музика (або словесний супровід), діти ходять по кімнаті і шукають дітей з

парними іграшками, тобто шукають своїй тваринці друга. Коли друг (пара) знайдуться, діти танцюють (грають) разом з іграшками.

Етюд «Хвилинка танцю». Дорослий вмикає приємну музику. Починає танцювати сам і запрошує до танцю всіх дітей. Усі танцюють так як вміють і так як хочуть. Педагог дає дітям відчуття, що вони не самотні, дозволяє випустити енергію.

Ритуал «Прощання».

3 етап «Я хочу з Вами!» (входження у колектив) На даному етапі в роботу педагогів по супроводу дітей адаптаційного періоду можна включати ігри-інсценізації, вправи по соціальній поведінці, використання нетрадиційних технік спеціалістами ЗДО по роботі з дітьми, використання комп'ютерних розвиваючих технологій. Завдання блоку: – Забезпечити повноцінний психофізичний розвиток дитини. – Закріпити вміння дітей діяти спільно в колективі однолітків. – Забезпечити стабілізацію позитивних емоцій, навичок комунікацій. – Розвивати тактильно-кінестетичну чутливість і дрібну моторику рук дітей. – Розвиток інтелектуальних здібностей.

Заняття 1

Мета: сприяти розвитку взаємодії дитини з однолітками не лише в ігровій а й у трудовій, навчальній діяльності. Активізувати прагнення самостійно зорієнтуватися в нових умовах. Створювати умови для розвитку інтелектуальних здібностей дитини та її творчого потенціалу.

Ігрова техніка «Привітаємось з ...». Дорослий пропонує зранку зустріти своїх товаришів і разом поплескати в долоні ім'я дитини, яка прийшла в дитячий садок...Поступово з приходом кожної дитини кількість оплесків збільшується. Використання нетрадиційних технологій ліплення «Тістопластика». Ліплення з тіста за бажанням дитини (колобок, бублички тощо)

Пальчикова гімнастика «Бабуся»: Хоч бабуся вже стара всім гостинці роздала: Тарасику пряничок, Іванкові – бубличок, Тетянці – ватрушку, Марійці – пампушку, Тільки в Юлі – внученьки Без гостинців рученьки. Дорослий гладить кожну дитинку по голові. Діти загинають правою рукою по черзі пальці лівою руки. В кінці розводять руками.

Ритуал «Прощання».

Заняття 2

Мета: формувати вміння дітей діяти узгоджено в колективі. Розвивати пам'ять, мислення, увагу, уяву.

Ритуал «Привітання».

Ігрова техніка «Дружні цукерочки». Після сніданку дитині, якій складно вступати в контакти з дітьми запропонувати пригостити всіх дітей цукерками. Даючи цукерку діти повинні один одному сказати «давай дружити».

Пальчикова гімнастика «Сестрички»: Посварились дві сестрички, Розійшлися хто куди. Ну, а потім помирились, Обнялись – нема біди. (Діти розводять долоні, доторкнутися зап'ястями, потім переплести пальці. Це ж саме повторити з іншими дітьми).

Вправа «Прикрась торт» (в модифікації «Прикрась морозиво», «Прикрась тістечка») Дітям пропонується вибрати форму торта, прикраси до торта, після чого готовий малюнок торта роздруковується на принтері, діти розглядають те що вони створили, наступним етапом в роботі в колективі є спільне вирішення кому подарувати малюнок торта.

Ритуал «Прощання».

Заняття3.

Мета: закріпити й узагальнити вміння дітей усвідомлювати своє «Я». Виховувати стійке позитивне ставлення до однолітків.

Вправа на привітання «Добрий день, я прийшов». Дітей, які зранку приходять в ЗДО, радо зустрічають однолітки, і спільно з дорослими вивішують фотографії малюків в ігровому куточку.

Вправа на релаксацію «Знайди в знайомих добрі риси»:

Мета: формувати у дітей уміння бачити й цінувати гідні риси характеру; виховувати позитивне ставлення до інших людей. Вихователь дає дітям «чарівні окуляри», крізь які можна побачити, роздивитися чесноти кожної людини. Відтак пропонує по черзі приміряти ці окуляри, поглянути крізь них на своїх друзів і спробувати побачити в них якомога більше позитивних рис. Інший варіант: вихователь просить за допомогою «чарівних окулярів» знайти позитивні риси у казкових персонажів, які роблять недобрі справи.

Вправа «Хто як кричить».

Завдання: вихователь наводить мишкою на тварину, діти повинні визначити по голосу і по словесному опису хто кричить, правильність відповіді перевіряється натиском комп'ютерної мишки.

Ритуал «Прощання».

Заняття4

Мета: розвивати психічні процеси та емоційно-вольову сферу дитини.

Ритуал «Привітання».

Вправа «Наші друзі – пальчики». Завдання: діти стають обличчям одне до одного. Спочатку вони з'єднують долоньки промовляючи слова разом з дорослим: дружать наші малюки подружимося я і ти. Коли долоньки подружилися вітаються пальчики. В кінці діти плескають в долоньки та стрибають.

Вправа «Надуємо кульку». Завдання: діти по черзі надувають кульку. Ось як кульку надуваємо! А рукою перевіряємо (вдих) Якщо лопне – видихаємо, Наші м'язи розслабляємо.

Ритуал «Прощання».

Заняття5

Мета: розвивати інтелектуальну сферу дитини.

Ритуал «Привітання».

Вправа на релаксацію: Діти вміють танцювати, швидко бігати, стрибати, Та не кожен добре вміє після гри відпочивати. Є розвага в нас така – і весела, і легка. Ходимо повільно, тихо... Відпочити – просто втіха!

Ритуал «Прощання».

4 етап «Я разом з Вами!» (підсумковий блок) На даному етапі в роботу педагогів з психолого-педагогічного супроводу дітей в адаптаційний період входило формування соціальних потреб та інтересів дитини, спрямування на позитивну емоційну взаємодію з однолітками та дорослими, на емоційну потребу у спілкуванні. Важливим на цьому етапі є формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до нового соціального світу, створення позитивного настрою на заняття, розвиток сенсорного і тактильного сприйняття, знайомство дітей один з одним.

Завдання блоку: – Закріпити вміння дітей діяти спільно в колективі однолітків, проявляти свої найкращі якості у стосунках з іншими. – Забезпечити стабілізацію позитивних емоцій, навчати малят бачити прояви прекрасного в найближчому довкіллі, навичок комунікацій. – Розвивати тактильно-кінестетичну чутливість і дрібну моторику рук дітей.

Заняття1

1. *Мета:* сприяти розвитку взаємодії дитини з однолітками не лише в ігровій а й у навчальній діяльності. Активізувати прагнення самостійно зорієнтуватися в нових умовах.

Ритуал «Привітання»

Вправа «Веселі курчата». Вихователь: Ко-ко-ко! На галявину йдемо. Ко-ко-ко! Гратися там будемо. (Під час читання вірша діти разом з вихователем виконують рухи, що відповідають словам дорослого). Нумо,

діточки малі, Вгору крильця підняли, Низько-низько нахилились, Із струмочка гарно вмились. А тепер присіли, встали, Посміхнулись, заспівали: Пік-пik-пik. Вихователь: – А тепер пограємо, зерняток у відерце назбираємо. Розсипаємо різнокольорові кришечки на килимку – діти бігають і збирають «зернята» у відерця які відповідають кольору кришечок. Всі курчатка, як могли, Добре лапками гребли (імітація рухів) Весело погralися І порозважались, А тепер додому час, Зачекалися там нас. (беруться за руки і йдуть разом з вихователем по килимку). Ігрова техніка «Привітаємось з олівцем». Дружать пальці з олівцями. Олівцями – молодцями: Синім, жовтим, червоненьким, І блакитним, зелененьким. Якщо візьмуть олівця – То малюють без кінця.

Заняття 2

Мета: вчити дітей діяти спільно, узгоджено в колективі. Формувати позитивне ставлення дитини до самої себе, настроювати малюка на мажорний лад, шляхом використання нетрадиційних технік. Розвиток емоційно чуттєвого компоненту психіки, розвиток відчуття, зняття емоційного напруження.

Ритуал «Привітання»

Вправа «Тільки разом». Гру бажано проводити з двома дітьми: одна дитина – новоприбула, друга – пройшла адаптаційний період. Діти стають парами і разом тримають м'яч (кожна дитина намагається тримати м'яч двома руками). На команду дорослого діти мають водночас присісти, намагаючись не випустити м'яча з рук, пройти по групі, пострибати. Та головне завдання – навчитися діяти узгоджено, не випустити м'яча з рук (можлива допомога дорослого).

Вправа «Жабки».*Мета:* сприяти релаксації дітей. Педагог пропонує дітям уявити себе жабками. Він промовляє: Змалюємо стрекотушок – Тягнемо губки аж до вушок. Потягнемо, перестанемо І усміхненими станемо.

Заняття 3

Ритуал «Привітання»

Вправа на зниження рівня тривожності. Ми знайомитись навчались, При знайомстві так вітались, І була в пригоді дітям Гарна усмішка привітна. Познайомившись, малята, Можна друзями нам стати: Разом гратися в м'яча, У веселу гру – квача, Чи у жмурки, щоб ховатись; Як завгодно можна гратись! Можна ще з новим дружком Розважатися танком!

Заняття 4

Ритуал «Привітання».

Гра «Колобок». Випікаєм колобок Випікаєм для діток. Носиком понюхаєм Пахне колобок! Ротиком подмухаєм На його бочок. Котим, котим Колобка, По травиці до пенька. Ось стрибає Колобок, Щоб воститись На пеньок.

Гра «Скарб» (дитина ховає у пісочок іграшку). Руки у пісочок заховай, Пальчиками скарб свій відшукай, Ти про скарб нам розкажи, І всім нам його покажи.

Ритуал «Прощання!»